ResearchNed

Uitbreiding studievoorschot naar nieuwe doelgroepen

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW

Anja van den Broek
Bas Kurver
Robert Tholen
Arie Mens
Mark van Hees

ResearchNed
oktober 2015

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting

Sinds de invoering van de Wet studievoorschot hoger onderwijs is het studiefinancieringsstelsel in het hoger onderwijs hervormd. Door deze hervorming is geld vrijgekomen dat geïnvesteerd wordt in de kwaliteit van het hoger onderwijs en het aan onderwijs verbonden onderzoek. Met de invoering van het studievoorschot wordt ook het levenlanglerenkrediet geïntroduceerd om een leven lang leren te stimuleren. Het is echter mogelijk dat hiermee niet alle financiële drempels worden weggenomen voor bepaalde groepen om door te leren. Daarom heeft ResearchNed in opdracht van het ministerie van OCW een onderzoek uitgevoerd naar de behoefte aan een uitbreiding van het studievoorschot naar nieuwe doelgroepen met als hoofdvraag: *In hoeverre is er bij potentiële studenten die starten met een studie na hun dertigste, deeltijdstudenten en studenten die een tweede studie doen behoefte aan een leenfaciliteit en wat zijn de te verwachten effecten van het beschikbaar stellen van een leenfaciliteit op de deelname aan hoger onderwijs door deze groepen?*

Ter beantwoording van deze vraag zijn gesprekken gevoerd met koepels (NRTO, VH, VSNU, MBO Raad), studentenorganisaties (LSVb, ISO, JOB) en belangenorganisaties (Handicap + Studie, Steunpunt Studerende Moeders en NOC*NSF) en is een online enquête afgenomen onder 5.449 huidige deeltijdstudenten en studenten van dertig jaar en ouder en potentiële toekomstige studenten. Bij de enquêtering van potentiële studenten is gevraagd naar een intentie tot het vertonen van gedrag. Een intentie hoeft niet per definitie te leiden tot feitelijk gedrag. Bovendien is gevraagd naar toekomstig gedrag, zonder dat hierbij een tijdsspanne is aangeduid. De conclusies en aanbevelingen dienen te worden geïnterpreteerd met inachtneming van deze opmerkingen. De belangrijkste hoofdconclusies worden in het onderstaande puntsgewijs beschreven.

Gebruik financieringsbronnen van huidige studenten die onder de huidige regelingen geen recht hebben op studiefinanciering

Het eerste deelonderzoek is uitgevoerd onder huidige deeltijdstudenten en studenten van dertig jaar en ouder. Het betreft hier dus studenten die, ondanks dat zij geen gebruik kunnen maken van de studievoorschotfaciliteit, toch hebben gekozen voor een (tweede) studie. Hun studiekosten variëren sterk afhankelijk van het studieniveau (mbo, hbo of wo) en de gekozen opleidingsvorm (voltijd, deeltijd of duaal). De grootste kostenpost die men noemt, betreft het inkomensverlies (aan de orde voor ruim een derde van de studenten). De manier waarop studenten hun studie op dit moment betalen, is sterk afhankelijk van het al dan niet hebben van een betaalde baan. Werkenden putten uit het eigen inkomen en een kleine bijdrage van de werkgever; niet-werkenden gebruiken vooral het partnerinkomen, spaargelden en uitkeringen. Studenten die werken, verschillen onderling weinig in de wijze waarop zij hun studie bekostigen, in tegenstelling tot studenten zonder werk: zij gebruiken meer kleine bedragen uit meer uiteenlopende financieringsbronnen.

Niet-werkenden hebben meer moeite om hun studie te financieren dan werkenden. De helft geeft aan dat financiering van de studie (zeer) problematisch is, tegenover een kwart van de werkenden. Lenen voor levensonderhoud zou voor iets meer dan één op de vijf van alle studenten voor wie de financiering problematisch is, een optie zijn; deze leenbehoefte is sterker onder niet-werkende studenten. De leenbehoefte is niet alleen afhankelijk van de financiële nood, maar ook van de weerstand tegen lenen: de leenbehoefte stijgt naarmate men meer financiële problemen ervaart, maar daalt evenzeer naarmate er sprake is van leenaversie. Als er leenfaciliteiten beschikbaar zouden komen en men zou die gaan gebruiken, zou dat resulteren in minder werken en meer tijd voor de studie, althans als men een betaalde baan heeft. Niet-werkenden opteren vaker voor financiële ingrepen (zoals minder lenen op een andere manier) en gebruiken de lening om ruimer te gaan leven.

Opleidings- en financieringsbehoefte onder (potentiële) toekomstige studenten

Dit deelonderzoek is uitgevoerd onder niet-studerenden in de leeftijd van 30 tot 55 jaar met toegang tot het hoger onderwijs die al dan niet een ho-opleiding hebben afgerond. Flexibiliteit van de opleiding komt naar voren als de belangrijkste voorwaarde voor het volgen van een studie. Daarnaast wordt, door werkenden, ook betrokkenheid en ondersteuning van de werkgever vaak genoemd. De mogelijkheid te lenen voor levensonderhoud wordt het minst vaak genoemd als ondersteuningsbehoefte.

Baanwensen of omscholing staan voor niet-werkenden centraal terwijl werkenden meer belang hechten aan het zich ontwikkelen binnen het eigen vakgebied en het verwerven van een betere baan of functie. Werkenden denken in vergelijking met niet-werkenden vaker een mogelijke toekomstige opleiding te gaan financieren met eigen inkomen en een bijdrage van de werkgever. Het afsluiten van een studielening bij DUO en het gebruik van inkomen van de partner wordt minder vaak genoemd. Ook hier blijkt dat het afsluiten van een studielening vooral interessant is voor mensen zonder betaalde baan. Mensen met een ho-opleiding kenmerken zich door een lagere leenaversie dan degenen zonder ho-opleiding. De behoefte aan lenen voor levensonderhoud bestaat bij vijftien procent van de respondenten; deze behoefte is groter onder niet-werkenden: daar zou een kwart behoefte hebben aan lenen voor levensonderhoud.

Verwachte gevolgen voor onderwijsdeelname van potentiële toekomstige studenten

Dit deelonderzoek is gebaseerd op een enquête onder niet-studerenden in de leeftijd 30-55 met toegang tot het hoger onderwijs die al dan niet een ho-opleiding hebben afgerond. Uit de resultaten is gebleken dat de intentie tot onderwijsdeelname groter is onder mensen met ho-opleiding dan onder mensen zonder ho-opleiding. Binnen de groep zonder ho-opleiding zijn mensen met een functiebeperking minder geneigd om te gaan studeren op latere leeftijd.

Naar verwachting zal de invoering van een leenfaciliteit voor levensonderhoud in aanvulling op het levenlanglerenkrediet niet leiden tot een substantiële toename van de onderwijsdeelname. De stijging die er zal zijn, is naar verwachting groter voor mensen die al hogeropgeleid zijn dan voor mensen zonder ho-opleiding.

Potentiële studenten en hun vertegenwoordigers staan veelal positief tegenover invoering van een leenfaciliteit voor levensonderhoud in aanvulling op het levenlanglerenkrediet voor groepen studenten die onder het vigerende studiefinancieringsbeleid geen recht (meer) hebben op studiefinanciering. Het overheersende beeld over de uitbreiding van de studievoorschotfaciliteit: baat het niet, dan schaadt het niet. Mogelijk zijn er bepaalde doelgroepen waarvoor de uitbreiding een aantrekkelijke optie is.

Niet iedereen met de intentie om een opleiding te volgen zal ook daadwerkelijk gebruikmaken van de geboden leenfaciliteit; daarbij is men eerder geneigd te lenen voor de bekostiging van college- of lesgeld dan voor levensonderhoud. De intentie om onder voorwaarden van de invoering van een leenfaciliteit te gaan studeren, wil daarom niet zeggen dat men ook werkelijk gaat lenen. Ongeveer een derde van degenen die aangeven te gaan studeren onder voorwaarde van een studievoorschot, zegt op dit moment dat zij daadwerkelijk zullen gaan lenen. Het al dan niet lenen is een complexe overweging die samenhangt met de persoonlijke situatie van mensen, hun weerstanden tegen lenen, hun inkomenssituatie en hun ervaring met het aangaan van studieleningen. Leenaversie heeft zonder meer een grote impact op de intentie dat men daadwerkelijk gaat lenen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Bij het Verslag van een algemeen overleg (VAO) over een leven lang leren van 12 februari 2015 hebben de Kamerleden Van Meenen, Lucas en Mohandis een motie ingediend waarmee de regering werd verzocht een onderzoek uit te laten voeren naar de mogelijkheden om de voorschotfaciliteit uit te breiden naar (deeltijd)studenten ouder dan dertig jaar. De motie luidt als volgt:

De Kamer, gehoord de beraadslaging,

- *overwegende dat ook na het 30ste levensjaar doorleren relevant is voor ontwikkelingen in het beroep, de verdere loopbaan of het voorkomen van werkloosheid;*
- *constaterende dat het studievoorschot het mogelijk maakt voor studenten ouder dan 30 jaar om hun collegegeld te lenen via het levenlanglerenkrediet;*
- *overwegende dat bijkomende kosten als lesmateriaal en levensonderhoud daarvan geen deel uitmaken;*
- *overwegende dat dit een drempel kan zijn voor potentiële studenten ouder dan 30 jaar, omdat het niet altijd mogelijk is om naast de studie (fulltime) te blijven werken;*

verzoekt de regering, een onderzoek te doen naar de mogelijkheden om de voorschotfaciliteit uit te breiden naar (deeltijd)studenten ouder dan 30 jaar, en de Kamer hierover voor de begroting 2016 te informeren, en gaat over tot de orde van de dag.[1]

Naar aanleiding van deze motie heeft het ministerie van OCW aan ResearchNed gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de behoefte aan uitbreiding van de studievoorschotfaciliteit naar nieuwe doelgroepen. Met nieuwe doelgroepen doelt men hier op doelgroepen die vanwege hun leeftijd (30 jaar of ouder bij start van de studie), de gekozen opleidingsvorm (deeltijd) of vanwege het feit dat zij hun recht op studiefinanciering al hebben verbruikt (tweede studie) geen aanspraak meer kunnen doen op de studievoorschotfaciliteit die open staat voor reguliere voltijdstudenten. In het huidige onderzoek wordt tevens in kaart gebracht wat de effecten zijn van een eventuele invoering op de deelname aan het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en hoger onderwijs (ho). Met ingang van het studiejaar 2017-2018 wordt aan de nieuwe doelgroepen overigens al de mogelijkheid geboden om gebruik te maken van het levenlanglerenkrediet (LLLK), een leenfaciliteit voor de bekostiging van les- en collegegeld.

Daarnaast heeft het ministerie aangegeven dat in het onderzoek aandacht moet worden besteed aan specifieke doelgroepen die vanwege bijzondere omstandigheden mogelijk pas op latere leeftijd met hun opleiding starten: studenten met een functiebeperking, studerende moeders en topsporters. Grofweg wordt in het onderzoek de nadruk gelegd op:

- het in kaart brengen van welke bronnen deze doelgroepen nu gebruikmaken (*gebruik*);
- de mate waarin er bij deze doelgroepen behoefte bestaat aan een studievoorschotfaciliteit (*behoefte*);
- in hoeverre de mogelijkheid te lenen via het studievoorschot de deelname aan het hoger onderwijs zal beïnvloeden (*deelname*);
- onder welke voorwaarden deze doelgroepen mogelijk besluiten een studie te gaan volgen (*voorwaarden*).

1 Tweede Kamer 2014–2015, 30 012, nr. 49.

Het ministerie heeft aangegeven een mix van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoekmethoden op prijs te stellen en daarbij de volgende partijen te betrekken:

- (potentiële) studenten/doelgroepen;
- specifieke doelgroepen (studenten met een functiebeperking, studerende moeders en topsporters);
- koepels en studentenorganisaties.

In dit rapport beschrijven we allereerst kort de veranderingen in het studiefinancieringsstelsel die met ingang van de studiejaren 2015-2016 (studievoorschot) en 2017-2018 (LLLK) van kracht (zullen) zijn. Vervolgens werken we de vraagstelling uit en gaan we in op de methode van datacollectie en de respons. In de hoofdstukken erna worden de resultaten langs de vier onderwerpen (gebruik, behoefte, deelname en voorwaarden) beschreven. We eindigen dit rapport met een hoofdstuk met integrale conclusies en aanbevelingen.

1.2 Studiefinanciering met ingang van het studiejaar 2015-2016

De overheid draagt al decennia voor een groot deel bij aan de financiering van onderwijs. Een belangrijke reden hiervoor is het bevorderen van de toegankelijkheid van onderwijs. Enerzijds is de overheidsbijdrage gericht op de bekostiging van instellingen, anderzijds kunnen studenten een bijdrage krijgen voor het volgen van een opleiding. In januari 2015 is de Wet studievoorschot hoger onderwijs aangenomen door de Eerste Kamer. De wet bevat een hervorming van het studiefinancieringsstelsel in het hoger onderwijs. Het geld dat daardoor vrijkomt wordt geïnvesteerd in de kwaliteit van het hoger onderwijs en het aan onderwijs verbonden onderzoek. De hervorming moet ook het leven lang leren stimuleren. Op hoofdlijnen bevat de wijziging van het studiefinancieringsstelsel de volgende punten:

- basisbeurs verdwijnt en maakt plaats voor het studievoorschot;
- levenlanglerenkrediet wordt ingevoerd per september 2017;
- nieuwe (aanvullende) tegemoetkoming voor studenten met een functiebeperking;
- verhoging van de aanvullende beurs met ongeveer € 100 per maand.

Tot 1 september 2015 bestond de studiefinanciering onder andere uit een basisbeurs die na het behalen van een diploma onder voorwaarden werd omgezet in een gift.[2] Per 1 september 2015 is deze basisbeurs verdwenen en wordt uitsluitend een leenfaciliteit geboden: het studievoorschot. Deze lening heeft een maximale terugbetaaltermijn van 35 jaar, in tegenstelling tot de vijftien jaar in het oude stelsel. Daarnaast kent de lening een voordelige rente en is vastgesteld dat studenten nooit meer dan vier procent van hun meerinkomen hoeven in te zetten voor aflossing. Het meerinkomen is het inkomen dat men boven het netto minimumloon verdient. De aanvullende beurs blijft bestaan voor studenten wier ouders niet voldoende kunnen bijdragen aan de studie. Deze is in het nieuwe stelsel verhoogd met ruim € 100. De ov-kaart blijft ook bestaan en wordt tevens toegekend aan mbo'ers onder de achttien jaar.[3]

Studenten die onder het nieuwe stelsel vallen, moeten aan drie voorwaarden voldoen om aanspraak te kunnen maken op het studievoorschot:

- ze moeten de studiefinanciering uiterlijk laten ingaan op de eerste dag van de maand waarin ze dertig worden; in de tijd dat zij studeren loopt de studiefinanciering gewoon door en op het moment dat zij stoppen na hun dertigste, kunnen ze dit niet meer opnieuw opstarten;
- ze moeten de Nederlandse nationaliteit hebben; niet-Nederlanders met een verblijfsgunning type II, III of IV kunnen ook studiefinanciering krijgen;
- ze moeten een voltijdse of duale opleiding volgen.[4]

---

2 Voor elke reeds gestarte opleiding in het hoger onderwijs (bachelor of master) met studiefinanciering gelden de voorwaarden van voor 1 september 2015.
3 Tweede Kamer 2014–2015, 34 035, nr. 3.
4 https://duo.nl/particulieren/student-hbo-of-universiteit/studiefinanciering/weten-hoe-het-werkt.asp

Tabel 1 toont de maximaal te ontvangen bedragen onder het oude en nieuwe stelsel.

Tabel 1: Maximale bedragen per maand (sep. - dec. 2015)

	Oude stelsel		Studievoorschot
	Uitwonend	Thuiswonend	
Basisbeurs	€ 286,15	€ 102,77	
Aanvullende beurs	€ 268,55	€ 247,14	€ 378,22
Lening	€ 299,43	€ 299,43	€ 475,91
Collegegeldkrediet	€ 162,58	€ 162,58	€ 162,58
Totaal	€ 1.016,71	€ 811,92	€ 1016,71

Bron: DUO

1.3 Een leven lang leren

In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs 2015-2025 is leven lang leren een belangrijk thema.[5] Door de groeiende vraag naar hoger opgeleiden is het van belang werkenden duurzaam en flexibel inzetbaar te houden en er daarom voor te zorgen dat werkenden zich kunnen blijven ontwikkelen en nieuwe vaardigheden kunnen opdoen. Het hoger onderwijs dient voor deze groep flexibel en vraaggericht te zijn zodat het aansluit op de behoeften en wensen van werkenden die een deeltijdopleiding willen volgen.

In de afgelopen jaren is het aantal deeltijdstudenten gedaald. Om dit tij te keren heeft het kabinet op basis van het advies van de commissie Rinnooy Kan een aantal maatregelen aangekondigd. De belangrijkste maatregelen zijn de pilots flexibilisering en de experimenten vraagfinanciering.[6] Deze maatregelen hebben beide als doel het hoger onderwijs te flexibiliseren en een cultuur van een leven lang leren te scheppen. De commissie Rinnooy Kan geeft in haar adviesrapport 'Flexibel hoger onderwijs voor volwassenen' aan dat de behoefte aan hoger opgeleiden op de arbeidsmarkt groeit door de kennisintensivering van het werk in de huidige moderne maatschappij. Er zijn daarnaast meer kenniswerkers in Nederland nodig om het innovatievermogen en de concurrentiekracht te vergroten. In het rapport wordt geconcludeerd dat de deelname aan het volwassen hoger onderwijs in Nederland een impuls nodig heeft. [7]

In het herziene studiefinancieringsstelsel is met het toevoegen van een *levenlanglerenkrediet* aan deze impuls richting gegeven. Het LLLK geeft groepen die geen recht (meer) hebben op studiefinanciering in de vorm van studievoorschot de mogelijkheid om het collegegeld (of lesgeld in het geval van mbo-opleidingen) te lenen voor een periode van de nominale duur van een voltijdopleiding of nominaal plus één jaar voor een deeltijdopleiding. De intentie van de invoering van dit LLLK is om de financiële barrière weg te nemen voor studenten die geen recht (meer) hebben op studiefinanciering, waaronder het collegegeldkrediet, maar die wel gemotiveerd zijn om een opleiding te volgen om bijvoorbeeld een transitie naar een andere sector te maken of om een hoger opleidingsniveau te bereiken. Het LLLK is aldus een leenmogelijkheid voor mensen in de leeftijd van 30 jaar of ouder die willen studeren voor zowel bij- als na- of omscholing. De regering hoopt met deze maatregel de groep werkenden in de samenleving te motiveren om zich te blijven scholen. De maatregel is van kracht vanaf het studiejaar 2017-2018. Deze leenvoorziening is in grote lijnen hetzelfde als het studievoorschot. Het belangrijkste verschil is dat de terugbetalingstermijn vijftien jaar is (studievoorschot: 35 jaar).

5 Ministerie OCW (2015). 'De waarde(n) van wetten'. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025.
6 Voor meer informatie, zie https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/06/26/kamerbrief-over-leven-lang-leren-voortgang-pilots-flexibilisering-en-experimenten-vraagfinanciering.
7 Het adviesrapport is hier te vinden: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/03/12/flexibel-hoger-onderwijs-voor-volwassenen.

Daarnaast voorziet het herziene stelsel in het kader van leven lang leren in een overgangsregeling voor studenten die hun bacheloropleiding beginnen in de studiejaren 2015-2016 tot en met 2018-2019. De gedachte is dat deze studenten tijdens hun studie nog niet volop profiteren van de opbrengst van het studievoorschot. Zij krijgen na afronding van hun studie een *voucher* van € 2.000 die zij kunnen inzetten voor (geaccrediteerde) bijscholing vijf tot tien jaar na hun afstuderen.

Deze maatregel stimuleert eveneens de deelname aan hoger onderwijs door volwassenen, en geeft zo een extra impuls aan een cultuur van een leven lang leren. De maatregel richt zich op vier doelgroepen:

- studenten die ná hun dertigste (en vóór hun 55 jaar[8]) starten met de studie in het hoger onderwijs;
- studenten die een deeltijdstudie volgen in het hoger onderwijs;
- studenten die na hun dertigste starten met een voltijds mbo-bol opleiding zolang zij voor hun 55e zijn begonnen en zonder onderbreking dit krediet hebben genoten;
- studenten die een tweede studie volgen in het hoger onderwijs (duaal en voltijds) én hun recht op het reguliere studievoorschot hebben verbruikt.

Zoals gezegd, kunnen de hiervoor genoemde doelgroepen vanaf het studiejaar 2017-2018 gebruikmaken van het LLLK. Dit is bedoeld voor het *betalen van college- of lesgeld*. De maximale hoogte van het LLLK bedraagt per maand maximaal een twaalfde deel van het jaarlijkse bedrag aan college- of lesgeld, met een maximum van vijfmaal het wettelijke college- of lesgeld.[9] Het krediet wordt in beginsel gedurende een periode van vier jaar verstrekt. Uitzondering zijn deeltijdstudenten (zij ontvangen een jaar extra het LLLK) en studenten die een opleiding volgen met een langere nominale duur dan vier jaar en die deze opleiding onafgebroken blijven volgen (het LLLK wordt dan verstrekt voor de periode waarin de opleiding de nominale studieduur van 48 maanden overschrijdt).[10] De terugbetaalperiode is vijftien jaar en gaat in per 1 januari na afronding van de studie.[11]

1.4 Onderzoeksvragen

Het onderzoek heeft één centrale vraag, namelijk: *In hoeverre is er bij potentiële studenten die starten met een studie na hun dertigste, deeltijdstudenten en studenten die een tweede studie doen behoefte aan een leenfaciliteit en wat zijn de te verwachten effecten van het beschikbaar stellen van een leenfaciliteit op de deelname aan hoger onderwijs door deze groepen?* We onderscheiden in dit onderzoek de volgende doelgroepen:

- studenten die starten met hun studie na hun dertigste levensjaar;
- deeltijdstudenten;
- studenten die een tweede studie beginnen.

Daarnaast wordt aandacht besteed aan bijzondere doelgroepen die vanwege omstandigheden mogelijk later met hun studie starten:

- (potentiële) studenten met een functiebeperking;
- alleenstaande moeders met jonge kinderen;
- topsporters.

Uitgaande van de eerder beschreven indeling naar gebruik, behoefte, deelname en voorwaarden, zijn de volgende deelvragen geformuleerd.

---

8 Ook na de leeftijd van 55 jaar behoudt een student de aanspraak op het LLLK, zolang hij voor zijn 55e begonnen is en hij zonder onderbreking dit krediet heeft genoten.
9 http://collegebundel.nl/wet-studiefinanciering-2000/artikel3.16d.
10 http://collegebundel.nl/wet-studiefinanciering-2000/artikel3.16c.
11 http://werkwacht.nl/veranderingen-studiefinanciering-per-1-september-2015.

Financiering van de opleiding

1. Wat is de hoogte van de studiekosten van huidige studenten die momenteel geen recht hebben op studiefinanciering (deeltijdstudenten en studenten van 30 jaar en ouder)?
2. Van welke financieringsbronnen maken deze studenten gebruik?
3. Wat is het oordeel van deze groep studenten over hun financiële situatie?
4. In hoeverre zouden de studenten geholpen zijn met een levenlanglerenkrediet c.q. met een studievoorschot?

Opleidings- en financieringsbehoefte

5. Wat is de onderwijsbehoefte van (potentiële) studenten en in welke mate spelen financiële prikkels hierin een rol?
6. In welke sector willen men gaan studeren?
7. Onder welke voorwaarden zou men overwegen een (tweede) studie te gaan doen en welke motieven spelen hierbij een rol?
8. Aan welke vormen van ondersteuning heeft men behoefte en wordt aan deze behoefte tegemoet gekomen met de introductie van een studievoorschotfaciliteit?
9. Welke factoren werken belemmerend bij het besluit al dan niet een (tweede) studie te gaan volgen?

Uitbreiding studievoorschot naar andere doelgroepen en verwachte gevolgen voor onderwijsdeelname

10. Hoeveel (potentiële) studenten hebben de intentie om een studie te gaan volgen in het mbo of hoger onderwijs?
11. In hoeverre is het levenlanglerenkrediet c.q. invoering van een studievoorschotfaciliteit van invloed op de intentie om een studie te gaan volgen bij (potentiële) studenten die initieel deze intentie niet hadden?
12. In hoeverre moet bij uitbreiding van de studievoorschotfaciliteit voor deze doelgroepen worden aangesloten bij de voorwaarden gesteld aan het levenlanglerenkrediet, met name de gestelde leeftijdsgrens, de terugbetaaltermijn van vijftien jaar en de draagkrachtregeling?

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen zijn de volgende doelgroepen geselecteerd:

Onderwerp	Doelgroepen in het onderzoek
Gebruik	▪ Personen die momenteel een opleiding volgen in het hoger onderwijs en geen recht hebben op studiefinanciering vanwege leeftijd (ouder dan 30) of de gekozen opleidingsvorm (deeltijd).
Behoefte aan studievoorschotfaciliteit	▪ Personen die momenteel een opleiding volgen in het hoger onderwijs en geen recht hebben op studiefinanciering vanwege leeftijd (ouder dan 30) of de gekozen opleidingsvorm (deeltijd). ▪ Personen met toegang tot het hoger onderwijs, maar die geen opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond én ouder zijn dan 30 jaar en momenteel niet studeren. ▪ Personen met een afgeronde wo-master of –doctoraal of een hbo-bachelor of –master als potentiële doelgroep voor een tweede studie.
Extra deelname	▪ Personen met toegang tot het hoger onderwijs, maar die geen opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond én ouder zijn dan 30 jaar en momenteel niet studeren. ▪ Personen met een afgeronde wo-master of –doctoraal of een hbo-bachelor of –master als potentiële doelgroep voor een tweede studie.
Voorwaarden en belemmeringen	▪ Alle personen die nu niet studeren en ooit een studie hebben overwogen en ervan af hebben gezien of personen die ooit een studie zijn gestart en deze niet hebben afgerond. ▪ Personen met toegang tot het hoger onderwijs, maar die geen opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond én ouder zijn dan 30 jaar en momenteel niet studeren. ▪ Personen met een afgeronde wo-master of –doctoraal of een hbo-bachelor of –master als potentiële doelgroep voor een tweede studie.

1.5 Onderzoeksopzet

Het onderzoek kent een kwantitatief en een kwalitatief deel. In het *kwalitatieve* deel zijn allereerst, in de oriëntatiefase voorafgaand aan het kwantitatieve deel, telefonische gesprekken gevoerd met koepels en studentenorganisaties: de MBO Raad, de Vereniging Hogescholen (VH), de Vereniging van Universiteiten (VSNU), de Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTO), de Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB), het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) en de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb). Volgend op het kwantitatieve deel zijn de resultaten besproken met NOC*NSF, Expertisecentrum Handicap en Studie en het Steunpunt Studerende Moeders. In alle gesprekken zijn de volgende onderwerpen aan de orde gesteld:

- behoefte aan een leenfaciliteit voor levensonderhoud van verschillende doelgroepen;
- verwachte toestroom naar mbo en ho als gevolg van de invoering van een studievoorschotfaciliteit;
- voorkeuren en voorwaarden van verschillende doelgroepen voor vormgeving van een studievoorschotfaciliteit;
- de aard en omvang van eventuele (financiële) belemmeringen om te gaan studeren en de mogelijke oplossing die invoering van een studievoorschotfaciliteit biedt;
- de visie van de organisatie op het thema en eventuele geluiden uit de achterban.

Het *kwantitatieve* deel omvat een online enquête[12] met de volgende onderwerpen:

- filtervragen om na te gaan tot welke doelgroep de student behoort (wel/niet studerend in ho, opleidingshistorie, leeftijd, voltijd/deeltijd, studiefinancieringsrecht, studieleningen en –schulden en leenaversie);
- vragen over de intentie tot het volgen van een opleiding in mbo of hoger onderwijs onder de conditie van het LLLK c.q. de condities van een studievoorschot en de intentie om voor deze opleiding te gaan lenen (alleen voor niet-studerenden met toegang tot mbo c.q. ho of voor afgestudeerden ba-ma hbo of ma-drs wo in verband met keuze voor tweede studie);
- financiering van de opleiding: de gebruikte financieringsbronnen (alleen voor studenten die in deeltijd studeren of 30 jaar of ouder zijn en geen recht hebben op studiefinanciering);
- motieven, stimuli en drempels om een studie al dan niet te volgen voor degenen die niet studeren, maar wel/niet de intentie hebben gehad om dit te doen c.q. ooit een studie zijn begonnen en niet hebben afgemaakt; met deze vragen wordt nagegaan in welke mate financiële redenen en motieven hiervan de oorzaak waren of zijn.

1.6 Respons

In september 2015 is een schriftelijke enquête uitgezet onder het studentenpanel van ResearchNed en een landelijk panel van NovioData. Het doel was om te komen tot een voldoende respons van minimaal duizend personen per doelgroep[13]:

(1) personen die momenteel studeren in het hoger onderwijs, ouder zijn dan 30 en/of deeltijdonderwijs volgen en geen recht hebben op studiefinanciering;
(2) personen die momenteel niet studeren en ook niet in het bezit zijn van een hbo-bachelor of –master of een wo-master of doctoraaldiploma, maar wel toegang hebben tot het hoger onderwijs;
(3) personen die momenteel niet studeren en wel een diploma hebben behaald in het hoger onderwijs (tweede studie).[14]

12 De enquêtevragen zijn opgenomen in bijlage 1.
13 In de panels was de informatie voor de doelgroepselectie op voorhand niet bekend: door middel van filtervragen is nagegaan welke respondenten behoorden tot één van de drie genoemde doelgroepen. Alleen deze records zijn meegenomen.
14 Omdat er op dit moment weinig oudere studenten studeren in het mbo (2.000 oudere studenten aan mbo-bol) is de focus in dit onderzoek niet gelegd op het mbo. Dit is wel in de gesprekken met koepels en studentenorganisaties aan bod gekomen.

Tabel 2 geeft een overzicht van de respons. In totaal werd de enquête geopend door 8.998 (8.359 + 639) personen. Dit is een respons van 43 procent (ResearchNed panel) en tien procent (panel NovioData). Door 1.097 personen (1.043 + 54) werd de vragenlijst voortijdig afgebroken, de incompletes. Van de 7.901 volledig ingevulde vragenlijsten is nagegaan of de respondenten tot een van de drie doelgroepen behoren. Dit was bij 69 procent het geval. In totaal zijn 5.449 volledig ingevulde vragenlijsten overgebleven die gebruikt zijn voor de analyses.

Tabel 2: Totale respons enquête

	Panel ResearchNed			Panel NovioData			Respons
	Totaal	Onvolledig	Volledig	Totaal	Onvolledig	Volledig	
Geen doelgroep	3.141	711	2.430	55	33	22	
Studerend 30+	1.086	77	1.009	1	0	1	1.010
Niet-studerend geen ho-diploma	725	59	666	576	21	555	1.221
Niet-studerend ho-diploma	3.407	196	3.211	7	0	7	3.218
Totaal	8.359	1.043	7.316	639	54	585	
Benaderd netto	19.590			6.527			5.449
Responspercentage	43%			10%			

In de volgende drie hoofdstukken besteden we aandacht aan de drie centrale onderwerpen die in de enquête aan bod zijn gekomen: de wijze waarop huidige studenten hun studie financieren en de vraag of zij geholpen zouden zijn met een studievoorschot (hoofdstuk 2), de opleidings- en financieringsbehoefte bij het volgen van een tweede studie of een studie op latere leeftijd (hoofdstuk 3) en de gevolgen van uitbreiding van het studievoorschot voor de onderwijsdeelname (hoofdstuk 4).

2 Financiering van de opleiding

2.1 Inleiding en vraagstelling

Dit hoofdstuk doet verslag van de wijze waarop studenten, die *geen* beroep kunnen doen op studiefinanciering, maar er toch voor hebben gekozen (nog) een studie te volgen, hun studie bekostigen. Het gaat hierbij om studenten die starten met hun studie na hun dertigste en deeltijdstudenten. Studenten die jonger zijn dan dertig en een tweede studie volgen worden in dit hoofdstuk niet besproken. Er wordt aandacht besteed aan hoe studenten zonder recht op studiefinanciering hun studie bekostigen, in hoeverre ze dit als financieel problematisch ervaren en in welke mate men geholpen zou zijn geweest met een leenfaciliteit (LLLK c.q. studievoorschot). De volgende vragen staan centraal:

- Wat is de hoogte van de studiekosten van huidige studenten die momenteel geen recht hebben op studiefinanciering (deeltijdstudenten en studenten van 30 jaar en ouder)?
- Van welke financieringsbronnen maken deze studenten gebruik?
- Wat is het oordeel van deze groep studenten over hun financiële situatie?
- In hoeverre zouden de studenten geholpen zijn met een levenlanglerenkrediet c.q. met een studievoorschot?

Voor het in kaart brengen van de financiering van de studie is gebruikgemaakt van een panel van studenten die *momenteel studeren en geen beroep kunnen doen op studiefinanciering* omdat zij in deeltijd studeren of gestart zijn na hun dertigste. De gegevens zijn aldus verzameld door middel van een online enquête onder *studerenden* uit het studentenpanel van ResearchNed. In totaal vulden 1.010 studenten de enquête volledig in. Tabel 3 geeft een typering van de respons.

Tabel 3: Typering van de respons

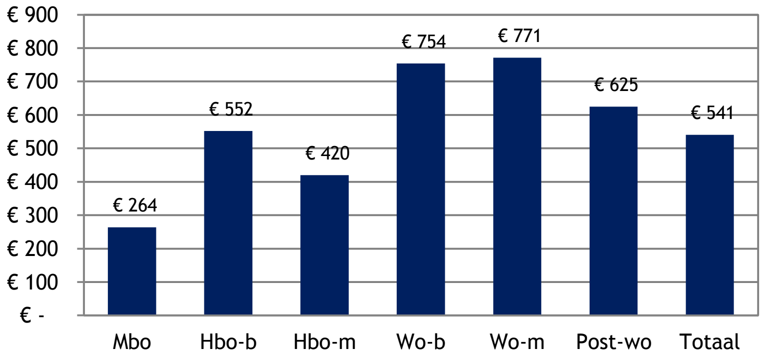
	Man		Vrouw		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Topsporter*	21	5%	15	2%	36	4%
Studerende moeder**	0	0%	34	6%	34	3%
Functiebeperking	53	13%	87	14%	140	14%
Niet werkend	53	13%	132	22%	185	18%
Loondienst	296	73%	430	71%	726	72%
Zelfstandig	54	13%	45	7%	99	10%
Voltijd	48	12%	76	13%	124	12%
Deeltijd	320	79%	467	77%	787	78%
Duaal	35	9%	64	11%	99	10%
Mbo	56	14	152	25	208	21
Hbo-b	203	50	236	39	439	43
Hbo-m	21	5	37	6	58	6
Wo-b	36	9	64	11	100	10
Wo-m	69	17	76	13	145	14
Post-wo	18	4	42	7	60	6
Totaal	403	100%	607	100%	1.010	100%

* Topsporters zijn studenten die een positief antwoord hebben gegeven op de vraag: ‘Beoefent u topsport (of heeft u topsport beoefend) op (inter)nationaal niveau’ en komt daarmee niet exact overeen met de definitie van NOC*NSF.
** Betreft alleenstaande vrouwen met kinderen van 12 jaar en jonger.

Aan het onderzoek werkten 403 mannen en 607 vrouwen mee. Bijna acht van de tien respondenten studeren in deeltijd; 82 procent heeft een baan (in loondienst of zelfstandig). In totaal gaven 140 studenten (14% van de totale respondentgroep) aan dat zij belemmerd worden door een functiebeperking; 36 studenten bedrijven topsport op (inter)nationaal niveau. Zes procent van de vrouwen die studeren is een studerende moeder (alleenstaand met kinderen jonger dan 12 jaar).

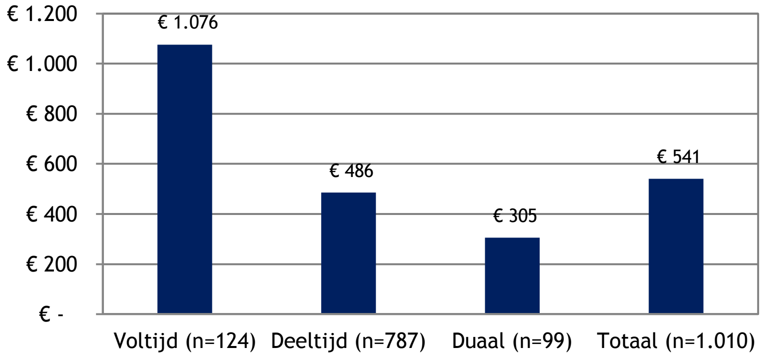
2.2 Financiering van de opleiding

De wijze waarop de deeltijdstudenten en oudere studenten, allemaal zonder recht op studiefinanciering, hun studie bekostigen, staat centraal in deze paragraaf. De studenten konden bedragen invullen voor collegegeld of lesgeld, overige studiekosten (zoals studiematerialen of studieboeken), reis- en verblijfkosten voor de studie, extra kosten voor kinderopvang, het verlies van inkomsten omdat men minder is gaan werken en overige kosten in verband met studie (zie ook tabel 4). De bedragen die de studenten voor deze posten hebben ingevuld, zijn opgeteld. Gemiddeld over de ondervraagde studenten (n=1.010) bedraagt deze optelsom (totale studiekosten) € 541 per maand (figuur 1). Er zijn duidelijke verschillen tussen de studieniveaus. Een mbo-studie kent de laagste kosten (€ 264); een universitaire master is het duurst (€ 771).

Figuur 1: Maandelijkse studiekosten van studenten die geen recht hebben op studiefinanciering naar studieniveau

Daarnaast maakt het een groot verschil of de student in deeltijd studeert, een duaal traject volgt of voltijd studeert. Voltijdstudies zijn een stuk duurder (€ 1.076) dan deeltijdstudies of duale studies.

Figuur 2: Maandelijkse studiekosten van studenten die geen recht hebben op studiefinanciering naar opleidingsvorm

Tabel 4 geeft een specificatie van deze studiekosten naar studieniveau. Steeds zijn de gemiddelde bedragen weergegeven voor alleen die studenten die hier een bedrag hebben ingevuld.
Het percentage van de studenten dat een bedrag heeft ingevuld, is eveneens opgenomen. De grootste kostenpost betreft het inkomensverlies. Voor 35 procent van de studenten is dit aan de orde. Het geschatte inkomensverlies is het hoogst voor de wo-bachelors (€ 1.277) en de wo-masters (€ 984).

In totaal 75 procent van de studenten betaalt collegegeld of lesgeld, zij geven hieraan gemiddeld € 222 per maand uit. Een relatief kleine groep maakt kosten voor kinderopvang (10%); zij betalen per maand een bedrag van € 246.

Tabel 4: Studiekosten per maand: kosten per onderdeel en percentage studenten op wie de kosten van toepassing zijn.

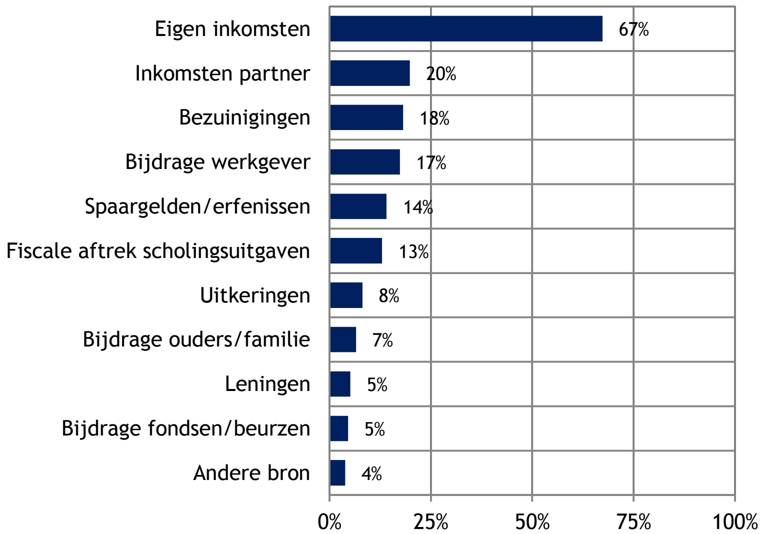
	Mbo		Hbo-b		Hbo-m		Wo-b		Wo-m		Post-wo		Totaal	
	€	%	€	%	€	%	€	%	€	%	€	%	€	%
Collegegeld/lesgeld	127	(36%)	222	(85%)	282	(71%)	173	(93%)	240	(92%)	379	(68%)	222	(75%)
Overige studiekosten	51	(50%)	52	(82%)	63	(76%)	51	(89%)	50	(79%)	66	(65%)	53	(74%)
Reis-en verblijfkosten	63	(57%)	69	(74%)	66	(72%)	81	(62%)	98	(61%)	53	(63%)	72	(67%)
Kinderopvang	201	(11%)	222	(10%)	161	(7%)	299	(6%)	338	(12%)	290	(17%)	246	(10%)
Inkomstenverlies	421	(28%)	613	(38%)	401	(26%)	1.277	(37%)	984	(40%)	742	(30%)	709	(35%)
Overige kosten*	53	(31%)	50	(29%)	37	(29%)	45	(16%)	65	(23%)	85	(22%)	53	(27%)
Totale kosten (gecorrigeerd)**	264		552		420		754		771		625		541	

* In een open antwoord gaf men bijvoorbeeld aan: abonnementen, bibliotheek, printkosten, computer, software, internet, studiereizen, kantoorartikelen, eten/drinken, parkeerkosten

** De gecorrigeerde kosten zijn een sommatie van de kosten per onderdeel vermenigvuldigd met het percentage studenten voor wie de kosten van toepassing zijn.

2.3 Financieringsbronnen

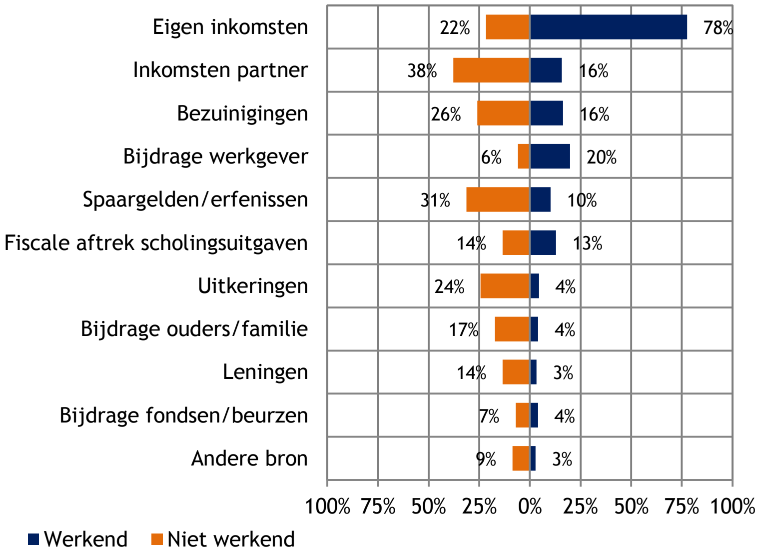
Van welke inkomstenbronnen maken deze studenten gebruik bij de financiering van hun opleiding? Figuur 3 toont de percentages studenten die de genoemde inkomstenbronnen inzetten voor de financiering van hun studie. Twee derde betaalt de studie uit inkomen dat zij zelf genereren; één op de vijf uit het inkomen van de partner. Achttien procent geeft aan te bezuinigen op uitgaven en zeventien procent ontvangt een bijdrage van de werkgever.

Figuur 3: Het percentage van de studenten dat gebruikmaakt van de aangegeven inkomstenbronnen voor de financiering van de opleiding

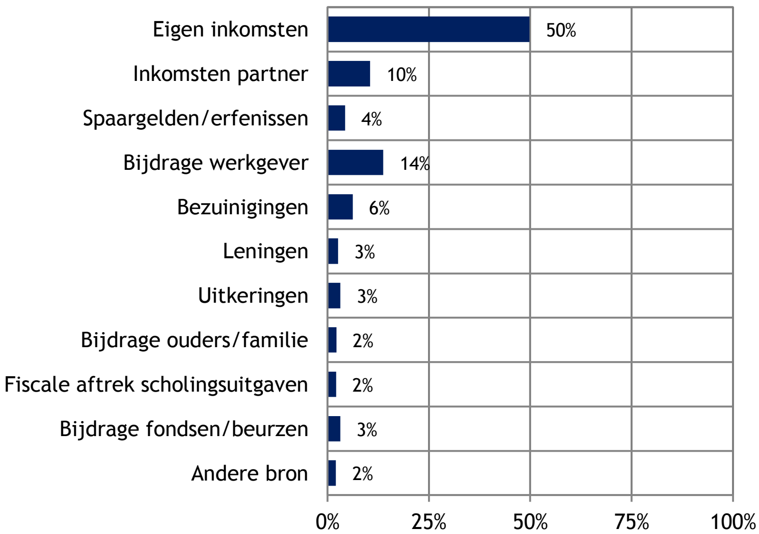
Studenten konden toelichtingen en specificaties geven op deze vraag. Zijn noemden onder andere ontslagvergoeding, PGB, stagevergoedingen, afspraken met UWV, bijbaantjes en gebruik van de Lerarenbeurs.

Voor werkenden en niet werkenden verschilt het gebruik van bronnen, zo blijkt uit figuur 4. Werkenden maken vooral gebruik van eigen inkomsten en bijdrages van de werkgever; niet-werkenden wenden vooral andere bronnen aan voor de bekostiging van de opleiding.

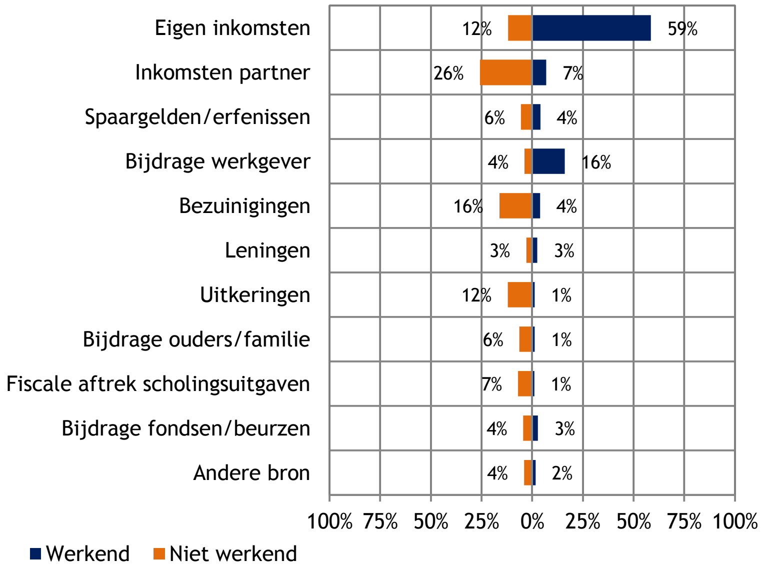
Figuur 4: Het percentage van de studenten dat gebruikmaakt van de aangegeven inkomstenbronnen voor de financiering van de opleiding naar werkend en niet-werkend

Aan de studenten is vervolgens gevraagd welk percentage van de studiekosten wordt betaald uit de genoemde bronnen. De helft van de totale studiekosten betaalt men uit het eigen inkomen (figuur 5). Ongeveer tien procent van de kosten wordt gefinancierd door de partner; de werkgever betaalt 17 procent.

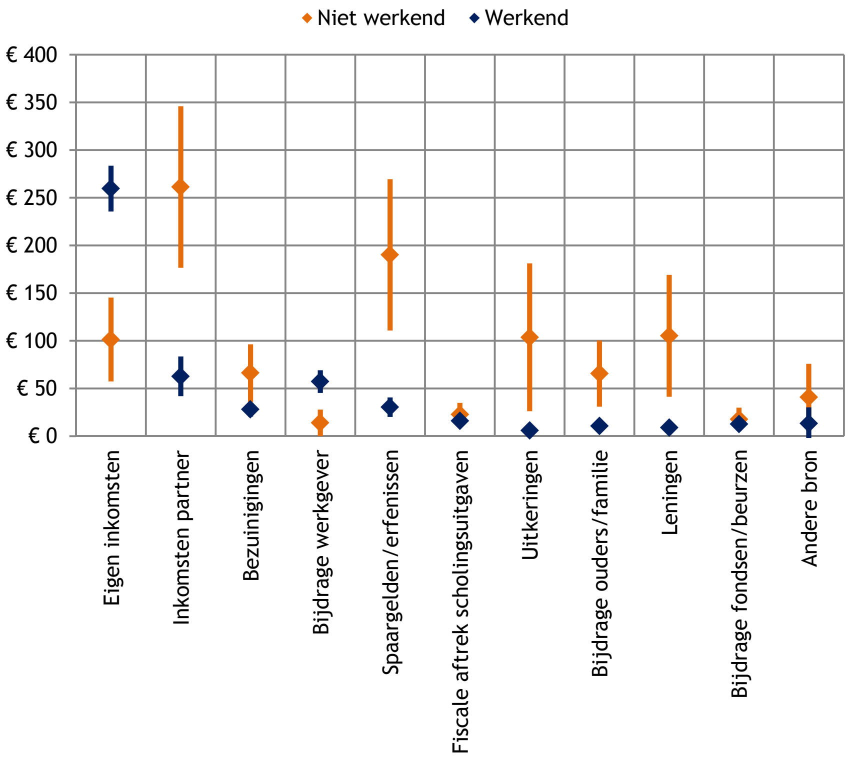
Figuur 5: Het percentage van de totale studiekosten dat gefinancierd wordt uit de aangegeven bronnen

Figuur 6 toont deze resultaten voor werkenden en niet-werkenden. Werkenden betalen een veel groter deel van de studiekosten uit arbeid en uit een bijdrage van de werkgever. Niet-werkenden wenden in vergelijking met werkenden een groter bedrag aan voor hun studie uit inkomsten van de partner, spaargelden/erfenissen, bezuinigingen, leningen, uitkeringen en uit bijdragen van ouders en/of familie. Zij betalen niet alleen een groter deel van de studiekosten uit deze bronnen; deze bronnen worden ook vaker door niet-werkenden aangewend.

Figuur 6: Het percentage van de totale studiekosten dat gefinancierd wordt uit de aangegeven bronnen naar werkend en niet-werkend

Als we deze percentages toepassen op de totale studiekosten en berekenen welk bedrag uit de verschillende bronnen beschikbaar wordt gesteld, dan blijken er grote verschillen te bestaan tussen de groepen. Om verschillen binnen de groepen te duiden zijn de 95%-betrouwbaarheidsintervallen berekend en weergegeven. Figuur 7 laat zien dat de verschillen binnen de groep werkenden veel kleiner zijn dan binnen de groep niet-werkenden. Vooral de bedragen die studenten voor hun studie genereren uit inkomsten van de partner, spaargelden en uitkeringen lopen individueel sterk uiteen.

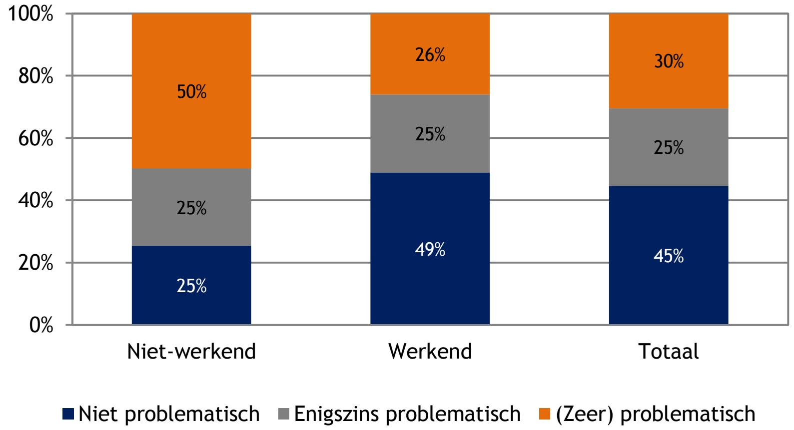

Figuur 7: 95%-betrouwbaarheidsintervallen van maandelijkse studiekosten die betaald worden uit de diverse bronnen

Tot zover de kosten van de studie en de wijze waarop degenen die geen aanspraak kunnen maken op studiefinanciering hun opleiding bekostigen. De kosten van de opleiding hebben deze studenten niet weerhouden om te kiezen voor een opleiding in het hoger onderwijs. De volgende vraag is: *In hoeverre ervaart men de bekostiging van de studie als problematisch en zo ja, zou men geholpen zijn met een leenfaciliteit en zou hier ook gebruik van gemaakt worden?* Dit komt in de volgende paragraaf aan bod.

2.4 Behoefte aan een leenfaciliteit

Het heeft hen niet weerhouden om te gaan studeren, maar 30 procent van de studenten geeft aan dat de bekostiging van de studie financieel (zeer) problematisch is; voor nog eens een kwart is dit enigszins problematisch (figuur 8). In totaal 75 procent van de niet-werkenden en 51 procent van de werkenden ervaart (enigszins) problemen bij de bekostiging van de studie.

Figuur 8: Mate waarin de financiering van de studie problematisch is

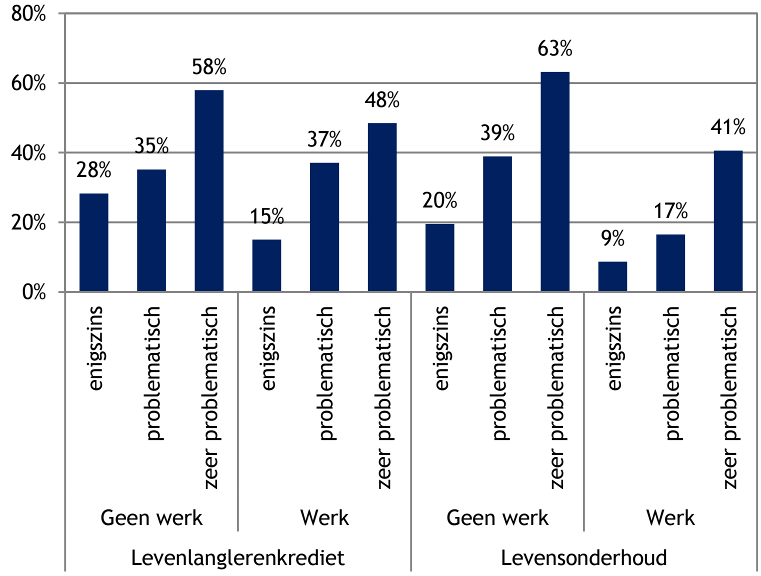
Tabel 5 toont de percentages studenten die aangeven geholpen te zijn met een leenfaciliteit, uitgesplitst naar werkend en niet-werkend. In totaal geeft 31 procent van de studenten aan dat zij geholpen zouden zijn met een leenfaciliteit die overeenstemt met het LLLK (en beschikbaar komt vanaf collegejaar 2017/2018). Iets minder studenten zouden geholpen zijn met een lening voor levensonderhoud (22%). De behoefte aan een lening is bij werkenden minder groot (28% en 16%) dan bij niet-werkenden (39%).

*Tabel 5: Mate waarin studenten geholpen zouden zijn met een leenfaciliteit voor de bekostiging van het collegegeld c.q. voor levensonderhoud**

	Niet werkend	Werkend	Totaal
Geholpen met leenfaciliteit collegegeld	39%	28%	31%
Geholpen met leenfaciliteit levensonderhoud	39%	16%	22%

* Vraag niet gesteld aan studenten die nauwelijks tot geen financiële problemen ervaren.

Zetten we de ervaren financiële problemen en de arbeidssituatie af tegen de behoefte aan een leenfaciliteit, dan blijken er grote verschillen te bestaan tussen de groepen (figuur 9). Werkenden die de bekostiging van hun studie enigszins als problematisch ervaren, hebben nauwelijks behoefte aan een leenfaciliteit. Vooral studenten die niet werken, en voor wie de financiering van de studie op problemen stuit, geven aan zeker geholpen te zijn met een leenfaciliteit. Op basis hiervan kunnen we concluderen dat er naar verwachting belangstelling zal ontstaan voor een lening voor collegegeld en levensonderhoud, maar dat deze belangstelling sterk afhangt van de persoonlijke situatie van de studenten.

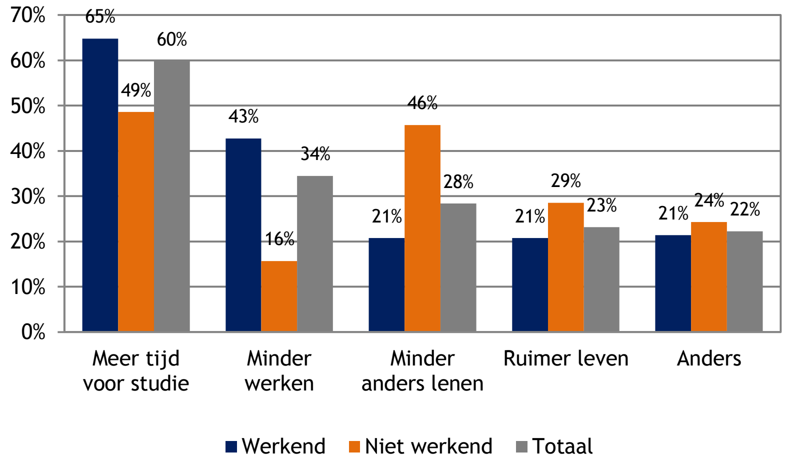
Figuur 9: Behoefte aan een leenfaciliteit naar arbeidssituatie en de mate waarin de financiering van de studie als problematisch wordt ervaren

Er zijn regressieanalyses uitgevoerd waarbij achtereenvolgens de behoefte aan LLLK en studievoorschot als afhankelijke factor zijn opgenomen, met bekostiging van studie, arbeidssituatie en leenaversie als verklarende factoren (tabel 6). Hieruit blijkt dat bij de behoefte aan een LLLK het al dan niet problemen hebben met de bekostiging van de studie sterker de leenbehoefte bepaalt dan het al dan niet werken. Dit betekent dat werkenden en niet-werkenden beiden geneigd zijn om het LLLK te gebruiken en dat dit afhangt van hun persoonlijke situatie en leenaversie of ze het daadwerkelijk gaan doen. Leenaversie en ervaren problemen met de bekostiging van de studie trekken beide nagenoeg in gelijke mate maar in tegengestelde richting aan de behoefte aan een LLLK. Voor de behoefte aan een lening voor levensonderhoud ligt dat iets anders. Daar zien we ook de tegengestelde krachten van leenaversie en de ervaren financiële problemen, maar hier speelt het al dan niet werken wél een rol: werkenden hebben minder behoefte aan een leenfaciliteit voor levensonderhoud dan niet-werkenden.

Tabel 6: De relatie tussen de behoefte aan lenen (regressieanalyse), financiële problemen bij de bekostiging van de studie, arbeidssituatie en leenaversie

Geholpen met leenfaciliteit collegegeld	B	Std. Error	Bèta	t	Sig.
(Constant)	*0,78*	*0,32*		*2,43*	*0,02*
Leenaversie (gestandaardiseerd)	-0,39	0,05	-0,28	-7,16	0,00**
Werkend	-0,13	0,13	-0,04	-0,98	0,33
Financieel problematisch	0,54	0,08	0,28	7,16	0,00**
Geholpen met leenfaciliteit levensonderhoud	B	Std. Error	Bèta	t	Sig.
(Constant)	*0,73*	*0,29*		*2,56*	*0,01*
Leenaversie	-0,41	0,05	-0,32	-8,60	0,00**
Werkend	-0,37	0,12	-0,12	-3,13	0,00**
Financieel problematisch	0,51	0,07	0,29	7,57	0,00**

Een laatste vraag is gesteld aan studenten die geholpen zouden zijn met een leenfaciliteit voor levensonderhoud. Deze vraag is door 229 studenten beantwoord: 70 niet-werkenden en 159 werkenden. Op de vraag in welk opzicht studenten geholpen zouden zijn met een leenfaciliteit geeft meer dan de helft van de studenten aan dat zij meer tijd zouden gaan besteden aan de opleiding (figuur 10).

Figuur 10: In welk opzicht zou u geholpen zijn met een leenfaciliteit voor levensonderhoud?

Vooral voor de studenten met een baan geldt dat men aangeeft minder te zullen gaan werken en meer tijd aan de studie te zullen gaan besteden. Studenten die geen baan hebben, geven vaker dan studenten met baan aan dat zij minder op een andere manier zullen gaan lenen of ruimer willen leven. Tussen de 20 en 24 procent heeft een andere strategie. Wat zij daarmee voor ogen hebben, konden studenten aangeven met een open antwoord. Wat veelvuldig geantwoord werd, was dat een lening zou ontzorgen in de zin van ruimer leven en meer financiële armslag hebben, minder financiële zorgen, extra hulp inhuren of minder extra werken (zwaar werk, extra bijverdiensten). Daarnaast geeft een groep aan dat zij andere keuzes zouden hebben gemaakt (eerder begonnen met de studie, een andere studie kiezen, sneller afstuderen) en meer geïnvesteerd zouden hebben in studiemateriaal of extra modules. Op basis hiervan kunnen we concluderen dat, zou men kunnen lenen voor levensonderhoud, het voor werkenden meer dan voor niet-werkenden studiegerelateerde gevolgen zou hebben; niet-werkenden richten zich meer op financiële strategieën en gevolgen.

2.5 Samenvatting en conclusies

Dit hoofdstuk heeft betrekking op het huidige gebruik van financieringsbronnen voor de studie voor studenten die momenteel studeren zonder recht op studiefinanciering omdat ze begonnen zijn na hun dertigste of in deeltijd studeren. Deze huidige studenten zijn benaderd via een studentenpanel van ResearchNed. In totaal vulden 1.010 studenten de enquête in. Hiervan studeert drie kwart in deeltijd. In de vragenlijst zijn vragen gesteld over de wijze waarop zij nu hun studie financieren en of ze geholpen zouden zijn met een lening voor de bekostiging van collegegeld en/of levensonderhoud. In dit hoofdstuk staan de volgende vragen centraal:

- Wat is de hoogte van de studiekosten van huidige studenten die momenteel geen recht hebben op studiefinanciering (deeltijdstudenten en studenten van 30 jaar en ouder)?
- Van welke financieringsbronnen maken deze studenten gebruik?
- Wat is het oordeel van deze groep studenten over hun financiële situatie?
- In hoeverre zouden de studenten geholpen zijn met een levenlanglerenkrediet c.q. met een studievoorschot?

In het onderstaande wordt puntsgewijs een antwoord gegeven op deze vragen.

Wat is de hoogte van de studiekosten van huidige studenten die momenteel geen recht hebben op studiefinanciering (deeltijdstudenten en studenten van 30 jaar en ouder)?

Gemiddeld bedragen deze kosten € 541 per maand. Er zijn duidelijke verschillen tussen de studieniveaus. Daarnaast maakt het een groot verschil of de student in deeltijd studeert, een duaal traject volgt of voltijd studeert: voltijdstudies zijn aanzienlijk duurder dan deeltijdstudies of duale studies. De grootste kostenpost betreft volgens de studenten het inkomensverlies. Voor ruim een derde van de studenten is dit aan de orde. Het geschatte inkomensverlies is het hoogst voor de wo-bachelors (€ 1.277) en de wo-masters (€ 984). Drie kwart van de studenten betaalt collegegeld of lesgeld; zij geven hiervoor gemiddeld € 222 per maand uit.

Van welke financieringsbronnen maken deze studenten gebruik?

De vragen zijn voorgelegd aan studerenden: de kosten van de opleiding hebben de studenten niet weerhouden om te kiezen voor een opleiding in het hoger onderwijs. We constateerden dat de bekostiging van de studie sterk afhangt van het feit of de student naast de studie een betaalde baan heeft. Werkenden bekostigen hun studie namelijk vooral uit eigen inkomen en een bescheiden bijdrage van de werkgever. Van de *werkenden* betaalt 78 procent de studie uit inkomen dat men zelf genereert: bijna 60 procent van de totale studiekosten wordt hieruit betaald. Hun werkgever draagt in twintig procent van de gevallen iets bij, zo'n zestien procent van alle studiekosten.

Twintig procent van de studenten financiert de studie onder andere met het inkomen van de partner; dit geldt vooral voor de *niet-werkenden*; bij hen levert 38 procent van de partners een bijdrage die (gemiddeld over de hele groep) zo'n tien procent van alle studiekosten bedraagt. Voor niet-werkenden is dit 26 procent van alle kosten. De *niet-werkenden* betalen daarnaast in vergelijking met werkenden een groter deel van hun studie uit diverse bronnen, namelijk spaargelden/erfenissen, bezuinigingen, leningen, uitkeringen en uit bijdragen van ouders en/of familie. Los van het partnerinkomen dat, zo bleek eerder, 26 procent van de kosten dekt, betalen zij uit deze bronnen samen nog ongeveer 43 procent van de totale studiekosten. Ter vergelijking: voor de werkenden is dit dertien procent.

Uit nadere analyses blijkt dat studenten die werken weinig verschillen in de wijze waarop zij hun studie bekostigen: de bedragen die zij genereren uit arbeid en ontvangen van de werkgever lopen veel minder uiteen dan de bedragen die niet-werkenden uit de verschillende door hen ingezette bronnen halen.

Wat is het oordeel van deze groep studenten over hun financiële situatie?

In totaal 31 procent geeft aan (zeer veel) moeite te hebben de studie te financieren. Dit geldt veel meer voor de niet-werkenden (50%) dan voor de werkenden (25%). Daarnaast geeft nog eens een kwart van alle studenten aan enigszins moeite te hebben om de studie te betalen. Bijna één op de drie studenten zou geholpen zijn met een leenfaciliteit die overeenstemt met het LLLK. Lenen voor levensonderhoud zou voor iets meer dan één op de vijf studenten een optie zijn. Ook dit hangt af van het feit of men werkt (16% heeft behoefte aan lenen voor levensonderhoud) of dat men niet werkt (39% zou geïnteresseerd zijn in een dergelijke lening). De behoefte aan een lening hangt verder sterk samen met de mate waarin men de bekostiging van de studie als problematisch ervaart. De leenbehoefte stijgt naarmate men meer problemen ervaart, maar daalt evenzeer naarmate er sprake is van leenaversie. Dit fenomeen constateerden we bij zowel het LLLK als bij lenen voor levensonderhoud. Verschil is dat deze laatste faciliteit veel minder aantrekkelijk zou zijn voor werkenden. Beide faciliteiten zijn aldus (tegengesteld) gevoelig voor enerzijds leenaversie (minder studenten met leenaversie zullen het gebruiken) en anderzijds voor de ervaren problemen om de studie te betalen (meer studenten zullen er gebruik van maken).

In hoeverre zouden de studenten geholpen zijn met een levenlanglerenkrediet c.q. met een studievoorschot?

Zoals gezegd, hangt het gebruik van leenfaciliteiten samen met de persoonlijke omstandigheden en de leenaversie van de studenten. Wat zou men veranderen in de studiestrategie als er een dergelijke leenfaciliteit (LLLK en/of lening voor levensonderhoud) zou bestaan? Ook in de strategieën zijn er verschillen tussen werkenden en niet-werkenden. Vooral studenten met een baan willen minder gaan werken en meer tijd aan de studie gaan besteden. Studenten zonder baan zullen minder op een andere manier gaan lenen of ruimer gaan leven. Dit bleek eveneens uit een analyse van de open antwoorden.

3 Opleidings- en financieringsbehoefte onder (potentiële) toekomstige studenten

3.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk staat de opleidings- en financieringsbehoefte van (potentiële) studenten centraal. De doelgroep die hiervoor gebruikt is, is breed gedefinieerd. Het gaat om opleidingen die men overweegt, de redenen waarom men een studie wil gaan volgen of de redenen waarom men afziet van studeren. Centrale vraag is in hoeverre financiële overwegingen hierbij een rol spelen. Voor de analyses zijn de gegevens van 4.347 respondenten meegenomen: de compleet ingevulde vragenlijsten van mensen die momenteel niet studeren en (1) een opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond of (2) mensen zonder afgeronde opleiding in het hoger onderwijs, van 30-55 jaar met toegang tot het hoger onderwijs. Gezien de verschillen in aantal zal steeds separaat over beide groepen worden gerapporteerd.

Tabel 7: Selectie van respondenten

	Niet-studerend geen ho-diploma		Niet-studerend ho-diploma[15]		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Man	367	30	1.251	40	1.618	37
Vrouw	854	70	1.875	60	2.729	63
Topsporter	23	2	92	3	115	3
Vrouw, alleenstaand, kinderen <12	41	3	27	1	68	2
Functiebeperking	219	18	269	9	488	11
Niet werkend	237	19	270	9	507	12
Loondienst	909	74	2.552	82	3.461	80
Zelfstandig	75	6	304	10	379	9
Mbo34	908	74	0	0	908	21
Havo	236	19	0	0	236	5
Vwo	77	6	0	0	77	2
Ad	0	0	23	1	23	1
Hbo-b	0	0	1.424	46	1.424	33
Hbo-m	0	0	185	6	185	4
Wo-m	0	0	1.267	41	1.267	29
Post-ho	0	0	206	7	206	5
PhD	0	0	21	1	21	0
Totaal	1.221	100	3.126	100	4.347	100

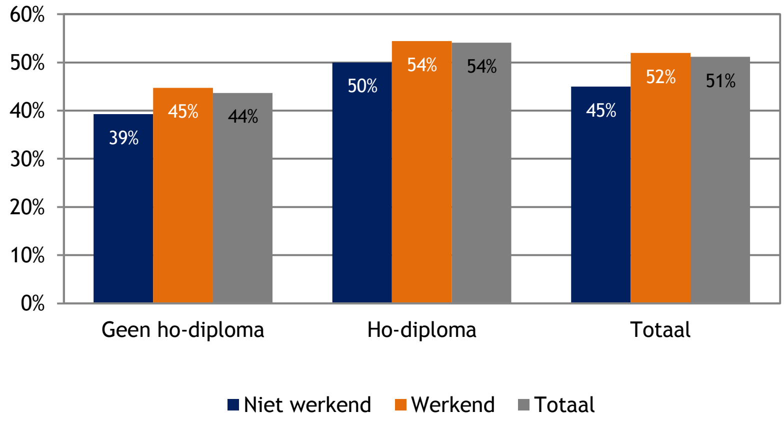
In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op onderstaande vragen.

- Wat is de onderwijsbehoefte van (potentiële) studenten?
- In welke sector wil men gaan studeren?
- Onder welke voorwaarden zou men overwegen een (tweede) studie te gaan doen en welke motieven spelen hierbij een rol?
- Aan welke vormen van ondersteuning heeft men behoefte en wordt aan deze behoefte tegemoet gekomen met de introductie van een studievoorschotfaciliteit?
- Welke factoren werken belemmerend bij het besluit al dan niet een (tweede) studie te gaan volgen?

15 Degenen met een wo-bachelor zijn buiten beschouwing gelaten omdat de intentie tot het volgen van een opleiding bij deze groep naar verwachting hoog zal zijn.

3.2 Onderwijsbehoefte van potentiële studenten

Aan de potentiële studenten is allereerst gevraagd of zij ooit hebben overwogen een studie te gaan volgen (figuur 11). Op dit moment overweegt 54 procent van de ho-gediplomeerden een tweede studie; van de niet-ho gediplomeerden overweegt 44 procent een studie. Deze groep is relatief groot. Het gaat hier om een intentie om op termijn nog te gaan studeren. Dit is nog geen garantie dat het daadwerkelijk gebeurt. Respondenten die geen opleiding overwegen, kenmerken zich onder andere door een hogere leenaversie.

Figuur 11: Percentage respondenten dat heeft overwogen om weer te gaan studeren

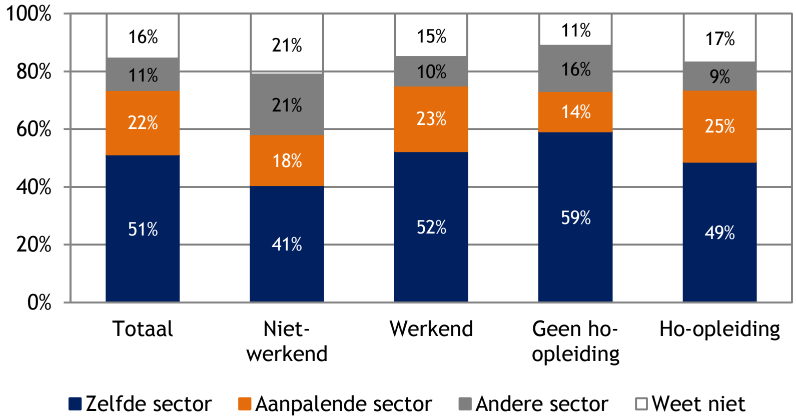
Aan de totale groep die heeft aangegeven (ooit) nog te willen gaan studeren is gevraagd naar welke studie de voorkeur uitgaat. Voor degenen met een ho-diploma gaat de voorkeur duidelijk uit naar een hbo-master (24%), een wo-master (30%) of een post-ho opleiding (20%). Respondenten zonder ho-diploma kiezen doorgaans voor een hbo-bachelor (45%) of een mbo-opleiding (23%).

Tabel 8: Type opleiding waar de voorkeur naar uitgaat van degenen die een studie overwegen

	Niet-studerend geen ho-diploma		Niet-studerend ho-diploma		Totaal	
Mbo34	97	23%	12	1%	109	6%
Hbo-b	191	45%	95	7%	286	16%
Hbo-m	46	11%	336	24%	382	21%
Wo-b	13	3%	100	7%	113	6%
Wo-m	8	2%	410	30%	418	23%
Post-ho	13	3%	274	20%	287	16%
PhD	1	0%	99	7%	100	6%
Anders	60	14%	54	4%	114	6%
Totaal	429	100%	1.380	100%	1.809	100%

De helft van de respondenten die in de toekomst een studie overwegen, denkt deze studie te gaan doen in de dezelfde sector als waarin men opgeleid c.q. werkzaam is of een aanpalende sector (22%) (figuur 12). Elf procent opteert voor een geheel andere sector en zestien procent weet het nog niet. Er zijn verschillen tussen werkenden en niet-werkenden. Terwijl driekwart van de werkenden geneigd is om een eventueel toekomstige opleidingskeuze binnen de eigen of aanpalende sector te maken, is dit bij de niet-werkenden 60 procent. Van hen opteert één op de vijf toekomstige studenten voor een omscholingstraject (bij de werkenden is dit 1 op de 10). Daarnaast zien we verschillende antwoordpatronen tussen respondenten met en zonder ho-opleiding. In de groep respondenten die *geen* ho-opleiding hebben, opteert men bij een mogelijk toekomstige opleidingskeuze even vaak als in de groep waar men wel een ho-opleiding heeft voor een zelfde of voor een aanpalende sector.

Mensen zonder ho-opleiding verwachten wel meer een opleiding te kiezen binnen *dezelfde* sector als de huidige arbeids- of opleidingssituatie. De ho-opgeleiden hebben minder vaak een vastomlijnd idee ten aanzien van de sector waarin men zou willen gaan studeren (17% weet het nog niet) dan de niet ho-opgeleiden (9% weet het nog niet).

Figuur 12: Sector waarin men overweegt te gaan studeren

3.3 Motieven en stimuli

Vervolgens is gevraagd wat de belangrijkste overwegingen zijn om een opleiding te gaan volgen. Tabel 9 laat zien dat het beter worden in het vakgebied voor alle partijen de belangrijkste reden is (voor resp. 80% en 86%), gevolgd door het perspectief op een andere of betere baan. Verbetering van het salaris staat op de vierde plaats en is voor respectievelijk 71 en 63 procent een belangrijk motief. Omscholing en/of het vinden van een baan in een andere sector speelt voor ongeveer één op de drie respondenten die een studie overwegen een rol.

Er zijn veel verschillen tussen werkenden en niet-werkenden. Baanwensen of omscholing staan voor niet-werkenden centraal terwijl werkenden meer belang hechten aan verbetering op het eigen vakgebied en het verwerven van een betere baan of een betere functie.

Tabel 9: Motieven voor het volgen van een (tweede) studie (motieven die belangrijk tot zeer belangrijk gevonden worden)

	Totaal	Niet-werkend	Werkend	Geen ho-opleiding	Ho-opleiding
Verbeteren in vakgebied	82%	66%	84%**	76%	84%**
Betere baan/functie	75%	68%	76%**	74%	75%
Andere baan	65%	73%	64%**	62%	66%
Hoger salaris	64%	50%	65%**	68%	63%**
Vaste baan	48%	70%	45%**	50%	47%
Baan in andere sector	38%	52%	36%**	36%	38%
Omscholen ander vakgebied	37%	55%	35%**	39%	37%
Status/aanzien	17%	16%	17%	17%	17%
Andere reden	26%	30%	25%	21%	27%

** Verschillen significant tussen werkenden en niet-werkenden en opleidingsniveau (p=<0,01)

Hierna is aandacht besteed aan de behoefte van potentiële toekomstige studenten aan ondersteuning. Op welke fronten heeft men ondersteuning nodig? Tabel 10 toont de percentages respondenten voor wie geldt dat de beschreven ondersteuningsvormen veel tot zeer veel zouden helpen. Bijna 90 procent geeft aan dat flexibiliteit van de opleiding een belangrijke voorwaarde is voor het volgen van een studie.

Ook uit de gesprekken met belangenorganisaties kwam dit punt naar voren. Niet alleen bestaat er een behoefte aan flexibele studiefinanciering, ook is er een noodzaak voor flexibilisering van het aanbod en de programma's. Het onderscheid tussen voltijd en deeltijd ziet men als een achterhaald verschijnsel. Naast flexibilisering wordt het ook belangrijk gevonden dat een werkgever bijdraagt aan de studiekosten (89%), een studie aanmoedigt (83%) of onbetaald studieverlof verstrekt (79%). Gebruikmaken van leningen is veel minder in trek. Het lenen van collegegeld is voor 29 procent een manier om de studie mogelijk te maken; behoefte aan lenen voor levensonderhoud bestaat bij 15 procent van de respondenten. Dat lenen voor levensonderhoud meer in trek zou zijn bij niet-werkenden dan bij werkenden blijkt uit de verschillen in antwoorden: waar veertien procent van de werkenden behoefte heeft aan een lening voor levensonderhoud, geeft bijna een kwart van de niet-werkenden aan hier prijs op te stellen.

Tabel 10: Ondersteuningsbehoefte van toekomstige (potentiële) studenten voor het volgen van een (tweede) studie naar werksituatie en opleidingsniveau

	Totaal	Niet-werkend	Werkend	Geen ho-opleiding	Ho-opleiding
Flexibiliteit opleiding	89%	86%	89%	82%	91%**
Bijdrage werkgever	89%	75%	90%**	86%	89%
Aanmoediging werkgever	83%	72%	84%**	80%	84%
Betaald studieverlof	79%	63%	81%**	69%	82%**
Vermindering collegegeld	79%	81%	78%	70%	81%**
EVC	77%	68%	77%**	77%	77%
Aanmoediging omgeving	69%	70%	69%	64%	71%**
Bijdrage kinderopvang	31%	30%	31%	23%	33%**
Mogelijkheid lenen collegegeld	29%	42%	28%**	30%	29%
Onbetaald studieverlof	26%	24%	27%	17%	29%**
Mogelijkheid lenen kosten levensonderhoud	15%	24%	14%**	18%	14%
Anders	16%	28%	14%**	14%	17%

** Verschillen significant tussen werkenden en niet-werkenden en opleidingsniveau (p=<0,01)

Er zijn verschillen tussen niet werkenden en werkenden. Aan alle aspecten die betrekking hebben op de werksituatie en de erkenning van werkervaring (bijdrage werkgever, aanmoediging werkgever, betaald studieverlof en EVC) bestaat meer behoefte bij werkenden dan bij niet-werkenden. Behoefte aan leenfaciliteiten (zowel voor collegegeld als voor levensonderhoud) is groter bij de niet-werkenden dan bij werkenden. Respondenten die al een opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond, hebben meer behoefte aan flexibiliteit in de opleiding, betaald en onbetaald studieverlof, vermindering van het collegegeld, aanmoediging uit omgeving en een bijdrage voor kinderopvang dan degenen zonder ho-opleiding.

Hoe denkt men in de toekomst de opleiding te gaan financieren? Voor 15 procent van degenen die overwegen nog ooit te gaan studeren, is het afsluiten van een studielening bij DUO een mogelijkheid om de opleiding te bekostigen (tabel 11). Deze groep typeert zich als geheel door een lage leenaversie.

Werkenden denken in de toekomst hun opleiding vooral te gaan financieren met het eigen inkomen en een bijdrage van de werkgever. Ook voor niet-werkenden gelden deze bronnen, maar dan in mindere mate. Zij denken meer dan werkenden ook het inkomen van de partner en leningen bij DUO in te gaan zetten. Door respondenten met een ho-opleiding wordt vaker gerefereerd aan eigen inkomsten, spaargelden, DUO-leningen en fondsen dan door degenen zonder ho-opleiding.

Tabel 11: Wijze waarop toekomstige (potentiële) studenten hun (tweede) studie willen financieren naar werksituatie en opleidingsniveau

	Totaal	Niet-werkend	Werkend	Geen ho-opleiding	Ho-opleiding
Eigen inkomsten	78%	68%	79%**	62%	83%**
Bijdrage werkgever	43%	26%	45%**	41%	44%
Spaargelden/erfenissen	33%	33%	33%	17%	38%**
Bezuinigingen	22%	27%	22%	18%	24%
Fiscale aftrek scholingsuitgaven	21%	22%	21%	18%	22%
Inkomsten partner	20%	32%	19%**	16%	22%
Leningen DUO	15%	22%	14%**	10%	16%**
Bijdrage fondsen/beurzen	8%	14%	8%**	4%	10%**
Bijdrage ouders/familie	7%	12%	6%**	3%	8%**
Overige leningen	6%	9%	5%	5%	6%
Uitkeringen	3%	7%	2%**	4%	2%
Andere bron	6%	5%	6%	11%	5%**

** Verschillen significant tussen werkenden en niet-werkenden en opleidingsniveau (p=<0,01)

3.4 Belemmeringen

Aan de respondenten die niet (meer) overwegen om te gaan studeren, is gevraagd wat daarvan de reden is. Tabel 12 laat de resultaten zien. De belangrijkste reden is tijdgebrek. Voor werkenden speelt dit een veel grotere rol dan voor niet-werkenden. Voor respondenten zonder ho-diploma spelen daarnaast persoonlijke omstandigheden een belangrijke rol. Ook voor werkenden is deze belemmering niet onbelangrijk. Financiële overwegingen staan op de tweede plaats: voor ruim één op de drie respondenten is dit een belemmerende factor. Er zijn op financieel gebied geen verschillen tussen de arbeidssituatie en het opleidingsniveau. Van deze groep voor wie financiële redenen een belangrijk motief zijn om geen studie meer te overwegen, geeft dertien procent aan dat zij geholpen zouden zijn met een lening voor de betaling van het collegegeld en negen procent met een lening voor levensonderhoud. Degenen voor wie een lening een oplossing zou zijn, kenmerken zich door een lage leenaversie. Drie kwart zou geholpen zijn met vermindering van het collegegeld (niet in tabel). Een gebrek aan interesse en onzekerheid over de capaciteiten speelt veel sterker een rol bij degenen zonder ho-opleiding (resp. 31% en 15% bij respondenten zonder ho-opleiding vs.22% en 5% bij ho-opgeleiden).

Tabel 12: Redenen om niet te kiezen voor het volgen van een (tweede) studie

	Totaal	Niet-werkend	Werkend	Geen ho-opleiding	Ho-opleiding
Tijdgebrek	45%	23%	48%**	41%	46%
Financieel	37%	40%	37%	34%	39%
Geen meerwaarde voor beroep	35%	29%	36%	32%	37%
Persoonlijke omstandigheden	26%	44%	23%**	43%	17%**
Interesse en motivatie	25%	24%	25%	31%	22%**
Onzeker over capaciteiten	9%	13%	8%	15%	5%**
Andere reden	35%	33%	35%	19%	44%**

** Verschillen significant tussen werkenden en niet-werkenden en opleidingsniveau (p=<0,01). N=1.384 respondenten die hebben aangegeven geen opleiding te overwegen c.q. niet de intentie hebben tot het volgen van een opleiding in de toekomst.

Ook in de gesprekken is dit onderwerp aan de orde gesteld. Als *belemmering* voor het volgen van een studie op latere leeftijd werd door de gesprekspartners met name de factor tijd genoemd. Dit komt ook uit onderzoeken steeds naar voren. Met name bij deeltijdstudenten die moeten kiezen tussen extra werken, het opvoeden van kinderen en studeren, zijn flexibiliteit en maatwerk daarom van belang.

Daarnaast speelt ook het aanbod een rol: ‘Belangrijkste belemmering bij deeltijdonderwijs is simpelweg dat er vrij weinig deeltijdonderwijs is. Daarnaast is deeltijdonderwijs niet flexibel genoeg’. Men vraagt zich dan ook wel af of instellingen voldoende zijn toegerust voor het opleiden van oudere studenten. Er is echter ook een tegengeluid, namelijk dat binnen instellingen het idee heerst dat er weinig interesse is voor deeltijdonderwijs. Instellingen moeten keuzes maken en hoge kosten om deeltijdopleidingen voor een kleine groep in stand te houden en in te richten leiden dan ook tot een reductie van het aanbod. Door een andere gesprekspartner wordt de leeftijdsdiscriminatie die oudere studenten in het mbo soms ervaren genoemd. Oudere studenten in het mbo worden soms tijdens hun studie ontmoedigd, krijgen negatief advies of worden zelfs geweigerd. Ook kan de hoogte van het instellingscollegegeld belemmerend werken en een student doen besluiten om niet te kiezen voor een tweede studie.

3.5 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is aandacht besteed aan de opleidings- en financieringsbehoefte van studenten alsook aan belemmeringen die studenten ervaren bij het kiezen voor een tweede studie of voor studeren op latere leeftijd. Hiervoor zijn de enquêtegegevens gebruikt van 4.347 personen met en zonder opleiding in het hoger onderwijs die momenteel niet studeren. Degenen zonder ho-opleiding zijn allemaal ouder dan 30 jaar. Aan deze groep is de vraag voorgelegd of ze overwegen om te gaan studeren, wat hun opleidingsbehoeften zijn, wat de belangrijkste motieven zijn, hoe ze hun studie denken te gaan financieren en wat eventuele belemmeringen zijn. Aan de hand van vijf onderzoeksvragen worden in het onderstaande de resultaten op hoofdlijnen beschreven.

Wat is de onderwijsbehoefte van (potentiële) studenten?

Bijna de helft wil wellicht ooit nog een studie gaan volgen. Het soort studie dat men wil gaan volgen, hangt af van het opleidingsniveau. Vier van de tien respondenten zonder ho-opleiding (allemaal 30 jaar en ouder) zouden kiezen voor het hbo; een kwart voor het mbo. De voorkeur van hogeropgeleiden gaat uit naar wo-master, hbo-master of een postdoc. De groepen die er meer voor openstaan om te studeren, hebben doorgaans minder leenaversie dan de groepen die geen studie overwegen c.q. niet de intentie hebben om ooit nog te gaan studeren.

In welke sector wil men gaan studeren?

De helft is voornemens om wanneer ze nog gaan studeren een studie te gaan volgen in dezelfde sector als waarin zij werkzaam zijn of waarin zij zijn opgeleid. Eén op de vijf zou kiezen voor een aanpalende sector. In totaal één op de tien verwacht een studie te kiezen in een geheel andere sector. Bij degenen zonder baan is dit percentage twee keer zo hoog. Zestien procent van de respondenten weet nog niet welke studie ze zou kiezen.

Onder welke voorwaarden zou men overwegen een (tweede) studie te gaan doen en welke motieven spelen hierbij een rol?

Beter worden in het vakgebied en het perspectief op een andere of betere baan is voor alle respondenten belangrijk. Werkenden streven meer naar een hogere functie of verbetering van de vakkennis; niet werkenden willen via een studie zich vaker laten omscholen of willen via een opleidingstraject een baan vinden.

Aan welke vormen van ondersteuning heeft men behoefte en wordt aan deze behoefte tegemoet gekomen met de introductie van een studievoorschotfaciliteit?

De belangrijkste ondersteuning die men nodig heeft is flexibiliteit. Ook in gesprekken met koepels, studentenorganisaties en belangenorganisaties kwam dit veelvuldig naar voren. Niet alleen bestaat er een behoefte aan flexibele studiefinanciering, ook is er een noodzaak voor flexibilisering van het aanbod en de programma’s. Voor negen van de tien respondenten staat flexibiliteit van de opleiding centraal.

Daarnaast speelt het kostenaspect een rol. Naast flexibilisering vindt men het belangrijk dat de werkgever hieraan bijdraagt en daarmee de studie zowel in financieel opzicht als vanuit sociaal oogpunt aanmoedigt. Een noodzaak om te lenen voor de studie is voor veel minder respondenten aanwezig: waar bijna 30 procent aangeeft een lening voor het collegegeld op prijs te stellen, is voor slechts 15 procent een lening voor de kosten van levensonderhoud een optie. De mogelijkheid om te lenen voor levensonderhoud wordt meer op prijs gesteld door niet-werkenden dan door werkenden: een kwart van de niet-werkenden zou behoefte hebben aan een studievoorschotfaciliteit tegenover veertien procent van de werkenden. De groep die zou opteren voor een studievoorschot kenmerkt zich onder andere door een lage leenaversie. Werkenden leggen in hun behoefte het accent meer bij de werkgever. Behoefte aan lenen is groter bij de niet-werkenden. Dit resultaat komt ook naar voren uit de gesprekken. De belangstelling voor lenen zal niet overweldigend zijn; toch zijn er groepen die wel geholpen zouden zijn met een lening: uit de resultaten van de enquête onder studerenden (hoofdstuk 2) blijkt dat studeren soms financieel zwaar is en tot financiële zorgen leidt: het betreft hier mensen die om welke reden dan ook geen financieel vangnet hebben (partner, werkgever, familie e.d.) of door omstandigheden het moeilijker hebben om studie en privé of werk te combineren.

Welke factoren werken belemmerend bij het besluit al dan niet een (tweede) studie te gaan volgen?

Tot slot, en dit resultaat komt terug in veel onderzoeken, is de factor tijd en de (on)mogelijkheid om werk, studie en privéleven te combineren voor potentiële studenten (en vooral voor werkenden) de belangrijkste reden om toch af te zien van een studie. Men verwacht dat de combinatie moeizaam is. Dat pleit voor flexibilisering. Ook in de gesprekken is de nadruk gelegd op het belang van flexibilisering van de programma's en aandacht voor een flexibel aanbod en/of voldoende deeltijdaanbod. Overigens is de kwestie van vraag en aanbod een aandachtspunt. Bij sommigen leeft de overtuiging dat het aanbod is gekrompen als gevolg van een vraagreductie. Ook het instellingscollegegeld kan voor sommigen een belemmering betekenen om nog een tweede studie te gaan volgen. Financiële overwegingen staan op de tweede plaats: voor ruim één op de drie respondenten is dit een belemmerende factor, maar slechts dertien procent van hen is bereid om te lenen voor de bekostiging van het collegegeld en negen procent voor levensonderhoud. Degenen voor wie een lening een oplossing zou zijn, kenmerken zich door een lage leenaversie.

4 Uitbreiding studievoorschot naar andere doelgroepen en verwachte gevolgen voor onderwijsdeelname

4.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk ligt de focus op *niet-studerenden* van boven de 30 en op *afgestudeerden in het hoger onderwijs* die mogelijk (nog) een (tweede) opleiding willen volgen. Hierbij maken we onderscheid tussen de groep die al een ho-opleiding heeft afgerond (excl. de wo-bachelors) en de groep die geen ho-opleiding heeft, maar wel toegang heeft tot het hoger onderwijs (mbo, havo of vwo). Kenmerk van beide groepen in dit hoofdstuk is dus dat zij *niet studerend* zijn. In dit hoofdstuk wordt daarnaast aandacht besteed aan bijzondere doelgroepen die mogelijk gebaat zijn bij een uitbreiding van het studievoorschot naar andere doelgroepen: mensen met een functiebeperking, alleenstaande moeders[16] en topsporters[17]. Dit hoofdstuk doet verslag van de mate waarin de intentie tot het volgen van een opleiding beïnvloed wordt door de verschillende financierings- en leenmogelijkheden. Hierbij staan de volgende vragen staan centraal:

- Hoeveel (potentiële) studenten hebben de intentie om een studie te gaan volgen in het mbo of hoger onderwijs?
- In hoeverre is het levenlanglerenkrediet c.q. invoering van een studievoorschotfaciliteit van invloed op de intentie om een studie te gaan volgen bij (potentiële) studenten die initieel deze intentie niet hadden?
- In hoeverre moet bij uitbreiding van de studievoorschotfaciliteit voor deze doelgroepen worden aangesloten bij de voorwaarden gesteld aan het levenlanglerenkrediet, met name de gestelde leeftijdsgrens, de terugbetaaltermijn van vijftien jaar en de draagkrachtregeling?

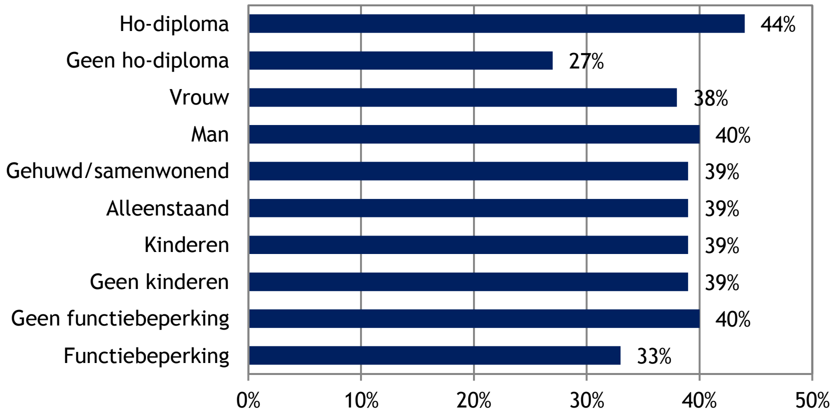
De gegevens zijn verzameld door middel van een online enquête onder voormalig studerenden (mbo & hoger onderwijs) uit het studentepanel van ResearchNed. Voor een typering van de respons verwijzen we naar paragraaf 2.1 op pagina 12. De beschrijving van de resultaten is grotendeels gebaseerd op deze kwantitatieve gegevens. De uitkomsten uit de schriftelijke enquête zijn daarnaast verder verdiept en nader geïllustreerd met behulp van het kwalitatieve materiaal dat is verzameld uit gesprekken met de koepels (NRTO, MBO Raad, VSNU en VH), studentenorganisaties (ISO, LSVb en JOB) en belangenorganisaties (Steunpunt Studerende Moeders, NOC*NSF en Handicap + Studie).

4.2 Intentie tot studeren

Om een inschatting te maken van het potentieel aan toekomstige studenten binnen de doelgroep is gevraagd in hoeverre men het waarschijnlijk acht om in de toekomst (nog) een opleiding te gaan volgen. Figuur 13 geeft per doelgroep het aandeel mensen weer dat dit overweegt.

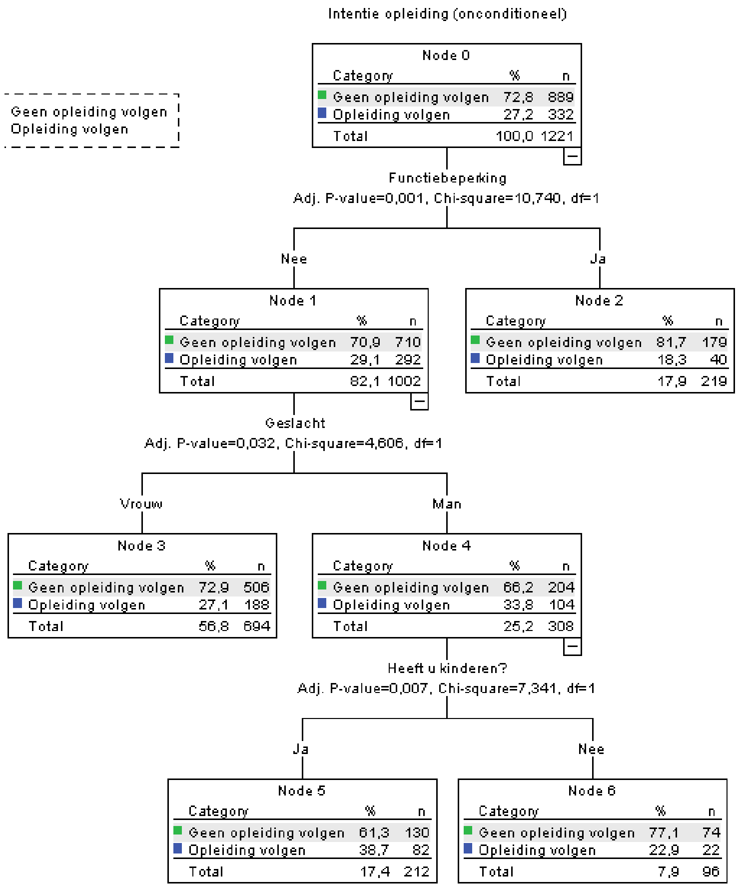
Duidelijk te zien is dat de intentie om (nog) een opleiding te volgen in het hoger onderwijs groter is bij personen met een ho-achtergrond (44% vs. 27% bij mensen zonder ho-opleiding). Mensen met een functiebeperking zijn minder vaak voornemens een opleiding te volgen (33%) dan mensen zonder een functiebeperking (40%). De intentie om te studeren verschilt niet naar geslacht, burgerlijke staat of het hebben van kinderen. Belangrijk om te weten is dat gevraagd is naar de 'intentie tot gedrag'. Dit wil niet zeggen dat men daadwerkelijk een opleiding gaat volgen. Een verdere nuancering zit hem in de termijn waarbinnen de opleiding gevolgd gaat worden. De toekomst is in deze een rekkelijk begrip.

16 Alleenstaande moeders zijn in overleg met het Steunpunt Studerende Moeders gedefinieerd als alleenstaande vrouwen met kinderen jonger dan 12.
17 De definitie van topsporters die in de vragenlijst is gehanteerd, is niet geheel conform de specifieke definities van NOC*NSF (zie ook bijlage 1).

Figuur 13: Intentie tot studeren naar achtergrondkenmerken (% dat overweegt in de toekomst te gaan studeren)

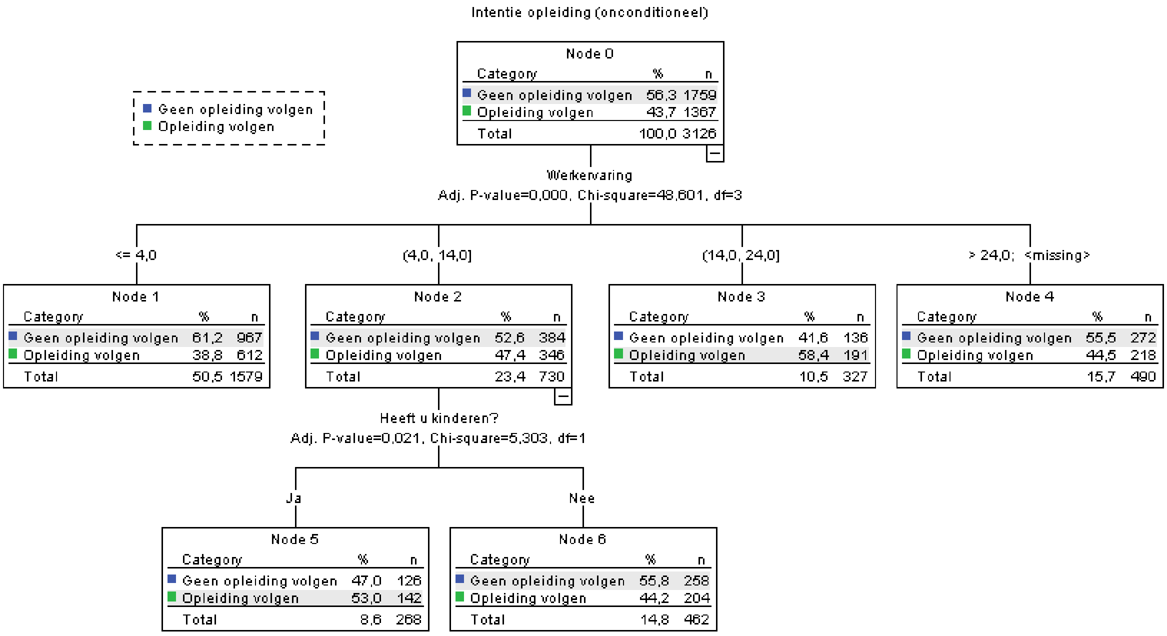
Door middel van een CHAID analyse is het mogelijk de groep mensen die voornemens is een opleiding te volgen nader te duiden. De methodiek is erop gericht dat binnen een bepaalde groep mensen gezocht wordt naar kenmerken die sterk samenhangen met de doelvariabele. In dit geval is gezocht naar samenhang met de intentie tot het volgen van een opleiding. De analyse is omwille van de representativiteit separaat uitgevoerd voor mensen met en zonder een ho-achtergrond (zie figuur 14).

Figuur 14: CHAID analyse op intentie tot studeren (respondenten zonder ho-opleiding)

Binnen de groep *respondenten zonder ho-opleiding* zijn er grote verschillen in de intentie tot het volgen van een ho-opleiding tussen mensen met en zonder functiebeperking. Dit is binnen deze groep dan ook het meest onderscheidende kenmerk. Ongeveer achttien procent van de respondenten mét een functiebeperking geeft aan geneigd te zijn een ho-opleiding te willen volgen tegenover 29 procent van de mensen zonder functiebeperking. Respondenten die aangeven last te hebben van een functiebeperking (en geen ho-vooropleiding hebben, maar wel toegang hebben tot het ho) zijn dus minder snel geneigd een ho-opleiding te gaan volgen dan mensen zonder functiebeperking (ook zonder ho-vooropleiding maar wel met ho-toegang). Hierna is gekeken naar hoe de groepen wel/geen functiebeperking (zonder ho-opleiding) zich verder laten uitsplitsen in hun intentie tot het volgen van een ho-opleiding. Binnen de groep niet-ho-opgeleiden zonder functiebeperking zijn mannen meer dan vrouwen geneigd een opleiding te gaan volgen. Hebben mannen kinderen dan wordt deze kans nog groter. Binnen de groep met een functiebeperking zijn er geen dominante verschillen tussen diverse sociale groepen.

Voor respondenten met een ho-opleiding is het kenmerk wel of geen functiebeperking niet onderscheidend (figuur 15), maar heeft met name het aantal jaren werkervaring een behoorlijke impact; met meer dan vier jaar werkervaring, is men het meest geneigd een opleiding te gaan volgen.

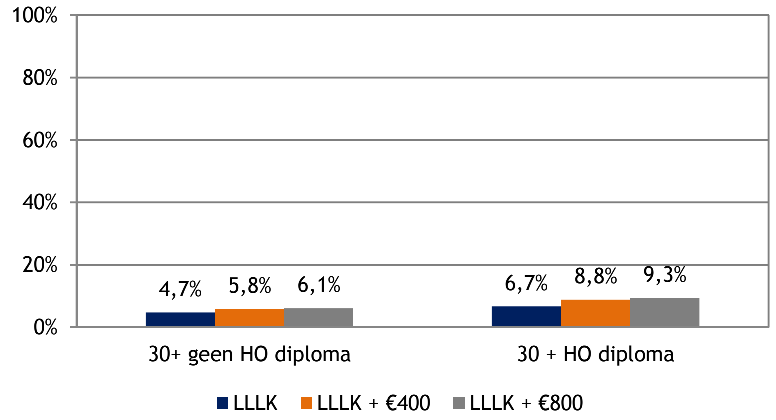
Figuur 15: CHAID analyse op intentie tot studeren (respondenten met ho-opleiding)

4.3 Intentie tot studeren onder condities

Zoals gezegd, heeft ruim een kwart (27%) van de mensen zonder ho-opleiding en 44 procent van de respondenten met een ho-opleiding de intentie om in de toekomst (nog) een opleiding te volgen. In dit onderzoek is nagegaan of dit aandeel toeneemt wanneer het financieel mogelijk wordt gemaakt om voor de opleidingskosten en het levensonderhoud te lenen. Allereerst hebben respondenten informatie gekregen over de voorwaarden, condities en hoogte van het *levenlanglerenkrediet* (LLLK). Vervolgens is gevraagd of men van plan is onder de condities van het LLLK een opleiding te volgen. Aan degenen die onder voorwaarden van het LLLK niet gaan studeren, is vervolgens gevraagd of zij, indien in aanvulling op het LLLK een lening voor levensonderhoud mogelijk zou zijn (van resp. maximaal € 400 en € 800 per maand) wél zouden gaan studeren. In de analyses is steeds gewerkt vanuit de groep die initieel niet de intentie had tot het volgen van een studie. De groep die onder de condities van het LLLK de intentie heeft te gaan studeren, is bij de volgende analyses achterwege gelaten.

Onafhankelijk van het aandeel respondenten die al in het begin aangeven een (tweede) studie te willen gaan volgen (dus uitgaande van het aantal dat initieel geen opleidingsintentie heeft), zou op basis van de resultaten 4,7 procent van alle *respondenten zonder ho-opleiding* onder de conditie van het LLLK wél gaan studeren. Wordt er ook nog een lening verstrekt van maximaal € 400 dan stijgt dit percentage naar 5,8 procent, een toename van 1,1 procentpunt. Bij een maximale lening van € 800 stijgt dit percentage verder naar 6,1 procent, een toename van 1,4 procentpunten (figuur 16).

Bij respondenten mét een ho-opleiding liggen deze percentages hoger. Onder de condities van het LLLK zou 6,7 procent van respondenten zonder initiële opleidingsintentie mogelijk wél kiezen voor een tweede studie. Dit aandeel stijgt met de introductie van een maximale lening voor levensonderhoud van € 400 naar 8,8 procent, een stijging van 2,1 procentpunten. En het aandeel stijgt van 6,7 procent naar 9,3 procent als de mogelijkheid wordt geboden een maximaal bedrag van € 800 voor levensonderhoud te lenen, een toename van 2,6 procentpunten.

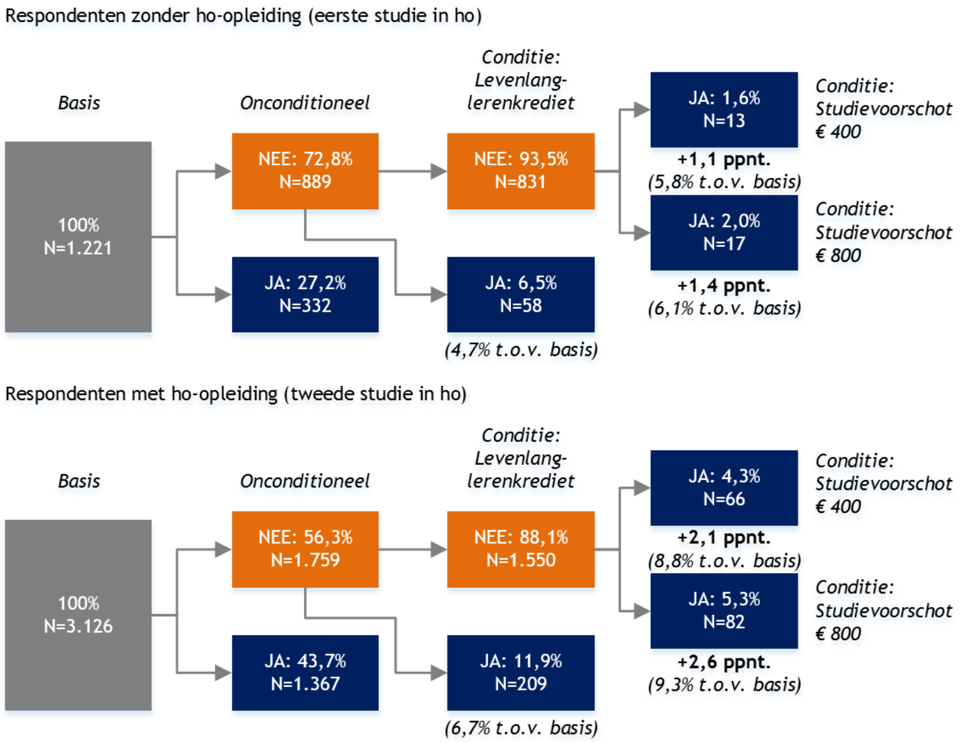

Figuur 16: Deel van populatie dat een opleidingsintentie toont per regeling (% dat overweegt in de toekomst te gaan studeren, en dat niet doet zonder financiering; cumulatief percentage) in relatie tot de totale onderzoeksgroep

De additionaliteit van de verruiming van het LLLK is grafisch weergegeven in figuur 17. Volgen we de groep mensen *zonder ho-opleiding* dan geeft 72,8 procent van de respondenten aan niet de intentie te hebben een opleiding te volgen (n=889). Van deze groep verandert 6,5 procent van intentie onder de conditie van het LLLK (n=+58). Het verruimen van het LLLK met een lening voor levensonderhoud levert respectievelijk 1,6 procent (bij € 400: n=+13) en 2,0 procent (bij € 800: n=+17) extra op. De verwachting is dus dat met de meest ruime variant ten opzichte van degenen die onder het LLLK niet zouden gaan studeren *een totale extra deelname* van maximaal twee procent gerealiseerd wordt (17/831).

Van de respondenten met een ho-opleiding geeft een grotere groep aan de intentie te hebben in de toekomst een opleiding te volgen. Van hen heeft 56,3 procent (n=1.759) geen intentie een opleiding te gaan volgen. Van deze laatste groep verandert bij 11,9 procent de intentie (n=+209) wanneer de conditie van het LLLK wordt gepresenteerd. Het verruimen van het LLLK met een lening voor levensonderhoud levert respectievelijk 4,3 procent (bij € 400: n=+66) of 5,3 procent (bij € 800: +82) surplus op. Al met al is de maximale winst ten opzichte van degenen die onder het LLLK niet zouden gaan studeren *een totale extra deelname* van maximaal 5,3 procent (82/1.550).

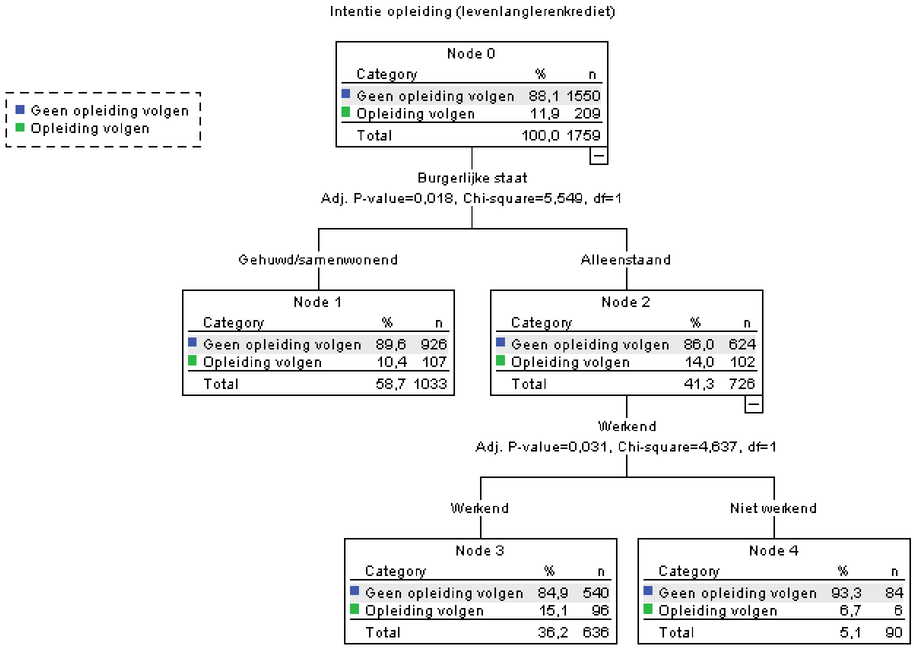
Genoemde percentages dienen echter wel genuanceerd te worden. Intentie tot gedrag staat niet gelijk aan gedrag. Het staat dus niet vast dat men daadwerkelijk een opleiding gaat volgen. De verwachting is dat deze percentages in werkelijkheid lager zullen liggen. Daarnaast is in deze berekeningen ook de verwachte hbo-bachelor naar wo-master doorstroom opgenomen (de wo-bachelors zijn als einddiploma achterwege gelaten). Deze relatief vaak voorkomende doorstoom is in hoogte van de initiële intentie verwerkt.

Figuur 17: Beslisboom om (nog) een opleiding te volgen onder verschillende condities

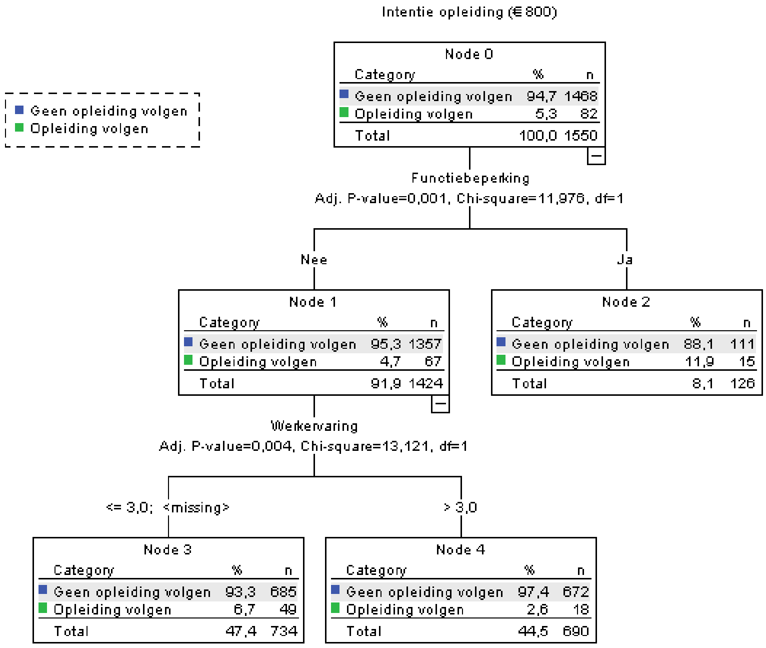
Met behulp van een CHAID analyse is gekeken hoe de groep mensen die 'over de streep getrokken' worden door deze maatregelen te kenmerken zijn. In de groep mensen *zonder ho-opleiding* bestaat *geen* onderscheid tussen verschillende doelgroepen. Dit houdt in dat de financiering voor de groep als geheel aantrekkelijk is en dat dit niet extra aantrekkelijk zal zijn voor *specifieke doelgroepen*.

Bij mensen *met een ho-opleiding* zien we wél differentiatie (figuur 18). Zo blijkt dat onder de condities van het LLLK alleenstaanden eerder geneigd zijn nog een opleiding te volgen en dat binnen deze groep met name de werkende alleenstaande graag een dergelijk traject zou bewandelen.

Figuur 18: CHAID analyse op intentie tot studeren onder de conditie van LLLK (respondenten met ho-opleiding)

Onder de condities van het LLLK plus de mogelijkheid tot lenen voor levensonderhoud van maximaal € 800 geven met name mensen met een functiebeperking aan dit een interessante optie te vinden (figuur 19). Deze opleidingsintentie onder het LLLK bij degene zonder functiebeperking is iets groter als men geen of weinig werkervaring heeft.

Figuur 19: CHAID analyse op intentie tot studeren onder de conditie van LLLK + € 800 voor levensonderhoud (respondenten met ho-opleiding)

4.4 De mening van koepels, studentenorganisatie en belangengroepen

Invoering van een studievoorschotfaciliteit ter dekking van de kosten voor levensonderhoud zal volgens de koepels, studentenorganisaties en belangengroepen geen overweldigende onderwijsdeelname tot gevolg hebben. Deze mening wordt ook onderbouwd door de hiervoor gepresenteerde cijfers. Maar unaniem heerst het oordeel '*baat het niet dan schaadt het niet*'. De meeste organisaties zijn positief over het uitbreiden van de studievoorschotfaciliteit naar nieuwe doelgroepen: 'Iedereen moet kunnen studeren, ook studenten boven de dertig.' 'Voor studenten die afhaken vanwege het ontbreken van een tegemoetkoming van het levensonderhoud, zou een studievoorschotfaciliteit een positieve bijdrage leveren aan het studiesucces'. Dit wordt onderbouwd met de kwantitatieve resultaten uit dit onderzoek.

In alle gesprekken was men wel sceptisch over *een potentiële toename* van de toestroom naar mbo en ho, of gaf men aan hier te weinig zicht op te hebben. In het mbo is bijvoorbeeld de deelname van oudere studenten in de voltijd bol minimaal. De ambitie om zoveel mogelijk mensen vanuit het mbo door te laten naar het ho werd door sommigen genuanceerd, gezien het feit dat veel doorstromers van mbo naar hbo in de problemen komen. Zelfs als uitbreiding van het studievoorschot werkt, zou de toename klein zijn, simpelweg omdat de doelgroepen niet omvangrijk zijn.

Bijna alle organisaties geven aan dat een verbinding met een werkgever belangrijker is dan de kenmerken van doelgroepen. Het onderscheid tussen *werkenden en niet-werkenden* wordt benadrukt als bepalende factor. De meeste gesprekspartners verwachten dat werkenden al voorzien zijn in hun financiering en dus nauwelijks een beroep zullen doen op een dergelijke studievoorschotfaciliteit. In de praktijk zullen dit met name mensen van 30 jaar en ouder en deeltijdstudenten zijn. Het vermoeden bestaat dat *deeltijdstudenten al werken* en daarom dus minder behoefte hebben aan een extra leenfaciliteit, hoewel deeltijdstudenten met een minder goed betaalde baan daar wellicht een uitzondering op vormen.

Ondanks het feit dat men geen opzienbarende toename van studenten verwacht, kan invoering van een studievoorschot voor sommige groepen zeker interessant zijn en zou kunnen leiden tot een grotere toestroom van deze groepen. Hoewel verschillende gesprekspartners niet geheel op één lijn zitten als het gaat over welke groepen er precies belang bij hebben, geven we hieronder een aantal opmerkingen en kanttekeningen ten aanzien van de aard en positie van deze doelgroepen.

Met de komst van een leenvoorziening zouden bestaande maatregelen die bedoeld zijn als vangnet kunnen versoberen, zoals scholingsfondsen en de bijzondere bijstand. Dit zou kunnen resulteren in minder instroom op het moment dat er een studievoorschotfaciliteit beschikbaar komt. In het kader van studerende moeders en studenten met een functiebeperking wordt benadrukt dat studeren niet ten koste mag gaan van allerlei gemeentelijke voorzieningen en uitkeringen waar deze groepen nu gebruik van kunnen maken. Omdat veel voorzieningen gemeente-specifiek zijn, kan dit landelijk leiden tot ongelijkheid en willekeur en dat kan niet de bedoeling zijn. Voor studerenden met een functiebeperking pleit men voor een meer verregaande vorm van flexibilisering. Bijvoorbeeld door studenten een contract te laten afsluiten met de onderwijsinstelling voor het doorlopen van een nader te bepalen programma-deel en daar naar rato studieleningen en gemeentelijke uitkeringen op af te stemmen. Daarnaast zijn studenten met een functiebeperking vaak niet in staat om naast de studie een bijbaan te hebben. Hiermee zou men binnen de context van uitkeringen en studiefinanciering rekening kunnen houden.

Overigens vinden sommige gesprekpartners dat het onderwijs op dit moment te weinig flexibel is voor potentiële studenten die niet in staat zijn om voltijds te studeren. Daarnaast is het deeltijdaanbod, met name in het wo, de laatste jaren erg afgenomen. Flexibilisering van het onderwijs moet daarom niet alleen gezocht worden in flexibilisering van het studiefinancieringsstelsel, maar ook in flexibilisering van het opleidingenaanbod en van de programma's. Het onderscheid tussen voltijd en deeltijd is soms volgens een gesprekspartner star en niet meer van deze tijd.

Voor de meeste topsporters is het, gezien het intense trainings- en wedstrijdprogramma en de tijd die topsport vergt, doorgaans lastig om de topsportcarrière te combineren met een opleiding. Deels vanwege de gunstige voorwaarden van het stipendium (waarvan de uitkering oploopt met de leeftijd) gaan topsporters ook steeds langer door met topsport en stromen daarmee ook later in in het onderwijs. Dit stipendium staat alleen open voor topsporters met een A- of High Potential-status; zij hebben daardoor minstens een inkomen tussen het minimum loon en modaal loon zodat zij een fulltime topsportprogramma kunnen uitvoeren. Op het moment dat zij stoppen met topsport en een studie gaan volgen, zou een leenfaciliteit prima zijn. Wel moet nagedacht worden over de hoogte van de maximale lening. Een bedrag van 800 euro voor het levensonderhoud van een 30 plusser lijkt aan de lage kant. Een suggestie is bijvoorbeeld 70 procent van het minimumloon. Daarnaast is invoering van een leenfaciliteit ook interessant voor topsporters die buiten de A-, B-, HP-status vallen (A-status, B-status en High Potential) en wellicht in deeltijd willen studeren. Zij hebben het financieel lastig, de topsport vergt veel tijd en zij kunnen geen aanspraak maken op een stipendium. Op deze wijze kan voor hen de combinatie sporten en studeren toch mogelijk gemaakt worden.
Andere groepen die naar de mening van de gesprekspartners aandacht behoeven zijn werklozen en arbeidsgehandicapten. Op dit moment is het voor deze groep lastig met behoud van uitkering ook een opleidingstraject te volgen. Herhaaldelijk wordt aangegeven dat het niet duidelijk is wat de impact is van een studievoorschotfaciliteit op het recht op uitkeringen en overige voorzieningen. Daarnaast is er voor sommige groepen niet alleen behoefte aan een leenvoorziening, maar zou het onderwijs ook kunnen voorzien in meer structurele vorm van job-coaching voor bijvoorbeeld mensen met een functiebeperking in de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt.

Ook studenten die een *tweede studie* overwegen, zouden behoefte kunnen hebben aan een studievoorschotfaciliteit. De uitbreiding naar levensonderhoud, reiskosten en dergelijke zou voor deze groep belangrijk kunnen zijn. Als zij niet kunnen lenen, zou dat een 'rem op ambitie' betekenen. Het instellingscollegegeld voor tweede studies wordt volgens studentenorganisaties ervaren als een drempel om een tweede studie te gaan doen. Tweede studies zouden gestimuleerd kunnen worden door de instellingscollegegelden te verlagen.

Voor studerende moeders wordt de meerwaarde van het uitbreiden van de studievoorschotfaciliteit op dit moment (nog) niet direct ingezien. Volgens studerende moeders (in het bijzonder voor alleenstaande moeders) met jonge kinderen ligt de prioriteit bij het waarborgen van de randvoorwaarden om het combineren van (alleenstaand) ouderschap met een opleiding mogelijk te maken. Zo is er op dit moment geen recht op zwangerschapsverlof en is er ook geen landelijk beleid dat verzekert dat iedere onderwijsinstelling hier op een verantwoorde manier mee omgaat. Het gaat hier niet alleen om het verantwoord omgaan met zwangerschap, maar ook bijvoorbeeld studieroosters en aanwezigheidsplicht in combinatie met alleenstaande zorgplicht. Vooral wordt het gebrek aan flexibiliteit vanuit de onderwijsinstelling als knelpunt ervaren. Ook zou de kinderopvang beter geborgd (en passend) moeten worden (het gaat hier met name om betaalbare kinderopvang specifiek voor studerende moeders). Daarnaast zijn er vele gemeentelijke regelingen waar de doelgroep mogelijk geen aanspraak meer op kan maken wanneer zij besluiten aanspraak te maken op de studievoorschotfaciliteit (bijv. kwijtschelding gemeentelijke belastingen, participatieregelingen, voorzieningen voor minima). Er wordt benadrukt dat het vormgeven aan een financieel draagkrachtige toekomst niet gepaard zou moeten gaan met het opbouwen van studieschulden (‘een leven lang met schulden’). Een mentaliteitsverandering bij gemeenten en onderwijsinstellingen ten aanzien van de doelgroep studerende moeders is daarbij prioriteit.

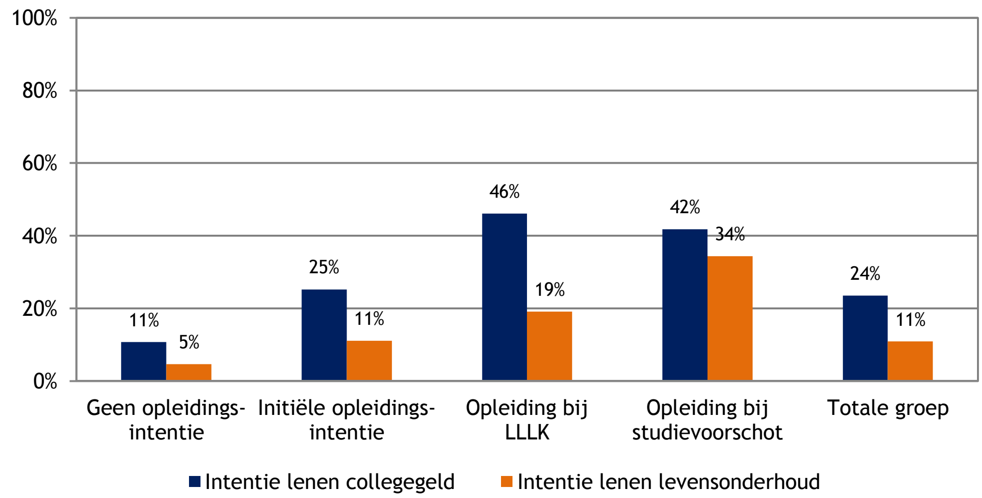
Daarnaast wordt aandacht gevraagd voor het mbo. Met de opheffing van de deeltijd bol zullen naar verwachting de oudere studenten gaan instromen in de bbl. Voor deze groep, die vaak een gezin en kinderen hebben met daarmee gepaard gaande hogere lasten, wordt aangegeven dat het stage-inkomen niet altijd toereikend is. Voor hen zou een aanvullende leenfaciliteit uitkomst bieden. Daarom wordt geadviseerd in overweging te nemen om een dergelijke faciliteit ook beschikbaar te stellen voor de studenten van dertig jaar en ouder in de bbl.

Een andere groep die zeker aandacht behoeft, wordt gevormd door potentiële studenten die willen overstappen naar een andere sector, zich willen omscholen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan mbo-gediplomeerden in sectoren met weinig werkgelegenheid; zij kunnen zich omscholen in het mbo of mogelijk doorstromen naar het hbo. Door de huidige structuur van de sectorfondsen is het voor werkenden die zich willen omscholen naar een andere sector niet mogelijk om een beroep te doen op deze fondsen. Ook werkgevers zullen voor deze groep geen interesse hebben om de opleiding te betalen. Deze groep zou wellicht gebruikmaken van een leenfaciliteit. Problemen zouden echter ook opgelost kunnen worden door de sectorale indeling op te heffen en, met toegevoegde steun van de overheid, een nationaal opleidingsfonds in te richten. Dit geeft werkenden de mogelijkheid meer invloed uit te oefenen op de eigen loopbaan en zich optimaal te blijven ontwikkelen. Aanbieders van private opleidingen zijn groot voorstander van het levenlanglerenkrediet, vouchers en de inrichting van een nationaal scholingsfonds.

4.5 Intentie tot lenen

Invoering van de leenfaciliteit kan resulteren in een gebruik van het krediet door mensen die ook waren gaan studeren zonder deze faciliteit. Wanneer iedereen die een opleiding wil volgen, gebruik zou maken van de ruimste leenfaciliteit dan kan men zich afvragen wat de additionaliteit is van de investering. Ter illustratie: 44 procent van de mensen met een ho-achtergrond is voornemens een opleiding te volgen (onconditioneel). Door het verruimen van de leenfaciliteit met LLLK en € 800 neemt dit aandeel met 2,6 procentpunten toe tot 53 procent. De additionaliteit van de regeling is dan 20 procent (53% - 44% / 44%). Bij de kosteninschatting moet er echter rekening mee worden gehouden dat deze niet alleen openstaat voor de additionele groep, maar ook voor de mensen die onconditioneel aan een opleiding willen starten. Om hier een inschatting van te kunnen geven is gevraagd aan de respondenten in hoeverre men daadwerkelijk gebruik denkt te maken van een dergelijke regeling.

Figuur 20 laat het percentage respondenten zien dat van plan is te gaan lenen, onderscheiden naar opleidingsintentie.

Figuur 20: Percentage met leenintentie naar opleidingsintentie

Voor alle respondenten geldt dat 24 procent mogelijk zou gaan lenen voor de bekostiging van het collegegeld; elf procent zou gaan lenen voor levensonderhoud. Hieruit blijkt duidelijk dat de intentie om te lenen voor collegegeld groter is dan de intentie om te lenen voor levensonderhoud. Wel zien we dat 34 procent van de groep die onder de conditie van het openstellen van een studievoorschotfaciliteit zou gaan studeren op dit moment verwacht ook werkelijk te gaan lenen voor levensonderhoud. Dit percentage ligt redelijk in lijn met het daadwerkelijke leenpercentage bij de reguliere voltijds ho-studenten.

In hoeverre hangt het verwachte leengedrag samen met het opleidingsniveau? Tabel 13 toont het aandeel respondenten dat (zeker) gebruik wil maken van de leenfaciliteit. De gegevens zijn uitgesplitst naar de aard van de leenfaciliteit en naar de aard van de opleidingsintentie.

Tabel 13: Aandeel respondenten dat aangeeft (zeker) te gaan lenen naar opleidingsniveau en opleidingsintentie

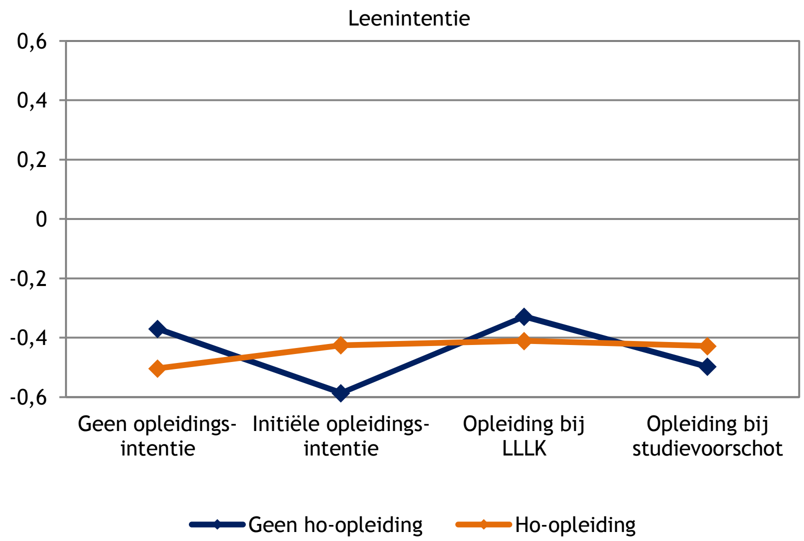
	Zonder ho-opleiding		Met ho-opleiding		Totaal	
	%	N	%	N	%	N
Intentie lenen collegegeld						
Geen opleidingsintentie	10%	334	11%	541	11%	875
Initiële opleidingsintentie	29%	332	24%	1.367	25%	1.699
Opleidingsintentie onder LLLK	60%	58	42%	209	46%	267
Opleidingsintentie onder studievoorschot	35%	23	43%	99	42%	122
Totaal	23%	747	24%	2.216	24%	2.963
Intentie lenen levensonderhoud						
Geen opleidingsintentie	7%	334	4%	541	5%	875
Initiële opleidingsintentie	17%	332	10%	1.367	11%	1.699
Opleidingsintentie onder LLLK	34%	58	15%	209	19%	267
Opleidingsintentie onder studievoorschot	39%	23	33%	99	34%	122
Totaal	14%	747	10%	2.216	11%	2.963

Over het geheel genomen kunnen we concluderen dat de leenintentie past bij de opleidingsintentie. We zien dat men eerder geneigd is te lenen voor het collegegeld (LLLK) dan voor levensonderhoud wanneer men een opleiding wil volgen, wat hiervoor al werd geconstateerd.

Daarnaast blijkt bij ho-opgeleiden de leenintentie iets lager dan bij niet-ho-opgeleiden. Vooral waar het een lening voor levensonderhoud betreft kunnen we concluderen dat respondenten met een ho-opleiding minder snel geneigd zijn om te gaan lenen dan studenten zonder ho-opleiding (met uitzondering van degenen die een opleidingsintentie hebben onder het studievoorschot, daar zijn de verschillen niet meer significant).

Op basis van deze gegevens kan geconcludeerd worden dat de regeling met name gebruikt zal worden door mensen die anders niet aan een opleiding zouden beginnen. Er is weliswaar sprake van een 'dead weight loss' maar dit is beperkt. Er is immers een groep mensen die ook gestudeerd zou hebben zonder de verruiming van het studievoorschot. Een meerderheid is niet voornemens gebruik te maken van de regeling.

Tot slot is onderzocht in hoeverre er een relatie bestaat tussen het opleidingsniveau, de leenintentie en de aversie of weerstand tegen lenen[18]. Er blijkt in grote mate een verband te bestaan tussen leenaversie en de intentie om te lenen voor studiedoeleinden. Figuur 21 en figuur 22 tonen de standaardscores op *leenaversie* van mensen met en zonder leenintentie (hoe hoger, des te meer weerstand tegen lenen). Een score van meer dan 0 kan opgevat worden als een bovengemiddelde weerstand tegen lenen. Respondenten *met een leenintentie* (figuur 21) kenmerken zich over het geheel genomen door een lage weerstand tegen lenen, relatief los van de condities waaronder zij zouden starten met een studie.

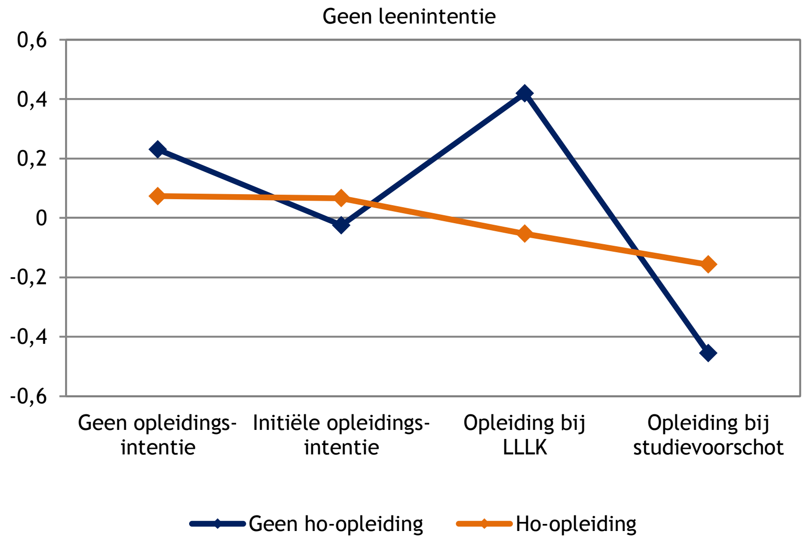

Figuur 21: Leenaversie (standaardscore) van studenten met een leenintentie, onderscheiden naar opleidingsintentie en opleidingsniveau

Respondenten *zonder leenintentie* (figuur 22) kenmerken zich door een relatief hoge en wat meer grillige weerstand tegen lenen. Hoewel zij zeggen waarschijnlijk niet te zullen gaan lenen, is met name de leenaversie van de groep die onder de condities van een studievoorschot zou gaan studeren laag en verschilt deze nauwelijks van de score van dezelfde groep met leenintentie in figuur 21.

Op basis hiervan concluderen we dat de intentie tot lenen in hoge mate afhankelijk is van de weerstand tegen lenen en de condities waaronder men zou kiezen voor een studie.

18 Leenaversie is berekend door een standaardscore te bepalen over het gemiddelde van weerstand tegen lenen voor de volgende doeleinden: hypotheek, verbouwing of onderhoud woning, eigen studiekosten, studiekosten kind, eigen onderneming, aanschaf auto, huishoudelijk, luxe goederen of extra bestedingsruimte. De vragen zijn in willekeurige volgorde aan de respondent voorgelegd.

Figuur 22: Leenaversie (standaardscore) van studenten zonder leenintentie, onderscheiden naar opleidingsintentie en opleidingsniveau

Om na te gaan hoe de factoren die samenhangen met lenen zich tot elkaar verhouden, is door middel van een regressieanalyse gekeken in hoeverre de intentie tot lenen samenhangt met de condities waaronder men een opleiding zou kiezen, de leenaversie, het opleidingsniveau en de arbeidssituatie. Waardoor wordt de intentie tot lenen in dit geval het meest bepaald? Alle factoren samen verklaren veertien procent van de totale variantie in leenintentie. Toch geeft deze analyse een beeld van de onderlinge verhouding tussen de factoren (tabel 14).

Tabel 14: De relatie tussen leenintentie enerzijds en leenaversie, opleidingsintentie, arbeidssituatie en opleidingsniveau

	B	Std. Error	Bèta	t	Sig.
(Constant)	0,18	0,02		9,26	0,00
Opleidingsniveau (ref=geen ho)	-0,06	0,01	-0,08	-4,57	0,00
Werkend (ref=niet werkend)	-0,10	0,02	-0,10	-5,59	0,00
Leenaversie (standaardscore)	-0,06	0,01	-0,19	-11,21	0,00
Heeft studielening bij DUO (ref=nee)	0,11	0,01	0,14	8,07	0,00
Opleidingsintentie (ref=geen opleidingsintentie)					
Opleidingsintentie onder studievoorschot	0,28	0,03	0,17	9,43	0,00
Opleidingsintentie onder LLK	0,24	0,02	0,21	11,16	0,00
Opleidingsintentie initieel	0,11	0,01	0,17	8,51	0,00

Allereerst hangt de intentie tot lenen samen met het al dan niet hebben van een baan (werkenden zijn minder geneigd om te lenen) en de leenaversie (een lagere leenaversie leidt eerder tot lenen).
De impact van het opleidingsniveau (hoger opgeleiden hebben minder intentie om te lenen) is in dit model relatief zwak. De intentie tot lenen wordt hoger, dus ook wanneer gecorrigeerd wordt voor leenaversie, wanneer studenten een opleiding zouden kiezen onder het LLK en wordt nog groter voor studenten die een opleiding kiezen onder de condities van een lening voor levensonderhoud. Heeft men al een studielening, dan is men eerder geneigd opnieuw te lenen. Ten aanzien van de intentie tot en de aversie tegen lenen zien we ook hier dat er sprake is van tegenstrijdige krachten en dat de uiteindelijke situatie ook afhankelijk is van het feit of men naast de studie een betaalde baan heeft. De keuze om weer te gaan studeren hangt niet of nauwelijks samen met de leenaversie; het verwachte leengedrag daarna des te meer.

4.6 Condities en bepalingen

In de gesprekken die zijn gevoerd met koepels, studentenorganisaties en belangenorganisatie is gevraagd onder welke condities en bepalingen een leenfaciliteit voor levensonderhoud zou kunnen worden ingevoerd. Volgens het ministerie van OCW zou het voor de hand liggen dezelfde bepalingen en condities als bij het LLLK te volgen. Hier is een aantal kanttekeningen bij geplaatst. Daarbij moeten we opmerken dat het noch voor de onderzoekers noch voor de gesprekspartners op voorhand duidelijk is wat exact de impact is van de terugbetalingsbedragen en de terugbetalingstermijnen op de feitelijke maandbedragen en eventuele kwijtschelding van de lening. Men denkt dat het al dan niet lenen voor een studie sterk afhankelijk zal zijn van de rentestand: 'Wanneer de rente van de overheidslening laag is (of lager dan de rente van een niet-overheidsinstantie), dan zou het levenlanglerenkrediet in combinatie met een studievoorschotfaciliteit aantrekkelijk kunnen zijn'. Voor alle groepen geldt dat het pas zin heeft als er gunstige randvoorwaarden zijn, zoals de terugbetalingstermijn en een lage rente. De roep om generieke regelingen staat echter in contract met de wens om maatwerk te leveren voor bepaalde groepen of de suggestie is om per groep en het liefst per persoon te kijken of het verantwoord is om een lening aan te bieden ('Hierbij moet sprake zijn van een wederzijdse relatie: de condities moeten gunstig zijn voor degenen die lenen, maar tegelijkertijd moet er door de overheid of instantie die de leningen verstrekt rekening worden gehouden met het risicoprofiel van een groep of persoon.').

In de gesprekken werd onder andere opgemerkt dat het van belang is om strakke voorwaarden te hanteren en hierover transparant te zijn. Voornaamste factor is de betrouwbaarheid en duidelijkheid van de condities. De maatregelen moeten op de lange termijn hetzelfde blijven. Wat betreft duidelijkheid moet ook gelet worden op de combinaties van oude en nieuwe leningen. Voor studenten die een tweede studie volgen, is het bijvoorbeeld belangrijk om te weten hoe de nieuwe lening zich tot de oude lening verhoudt. Het informeren van de (toekomstige) studenten hierover wordt door meerdere organisaties genoemd. Over de regelingen zelf komt het beeld naar voren van 'hoe ruimer, hoe beter'. Eventueel zou men voor risicovolle groepen andere voorwaarden moeten creëren.

Voor de gesprekspartners is het niet duidelijk of een terugbetalingstermijn van 15 jaar zou betekenen dat dit de kans dat de lening wordt kwijtgescholden groter maakt. Dan zou invoering van het studievoorschot voor deze doelgroepen onder andere condities dan voor de reguliere voltijdstudenten wellicht een perverse prikkel kunnen geven en studenten doen besluiten om later te gaan studeren. Immers, afhankelijk van de leeftijd bij de start van de studie, zouden andere condities gelden. De bepaling van de draagkracht is gelijk aan die van het studievoorschot voor voltijdstudenten. Dus de keuze om op een leeftijd van 30 jaar met de studie te starten (met een terugbetalingstermijn van 15 jaar) zou gunstiger kunnen zijn dan starten op de leeftijd van 29 jaar (met een terugbetalingstermijn van 35 jaar). Er wordt gesuggereerd om de terugbetalingstermijn en de bedragen gelijk te trekken met het reguliere studievoorschot en bijvoorbeeld de maximale terugbetalingstermijn te laten afhangen van het moment dat men de pensioengerechtigde leeftijd bereikt.

4.7 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is beschreven wat de mogelijke impact is van invoering van een studievoorschotfaciliteit op de onderwijsdeelname van mensen die na hun dertigste jaar starten met de studie, een deeltijdstudie willen volgen of een tweede studie willen gaan volgen. Voor dit hoofdstuk is gebruikgemaakt van de resultaten uit een enquête die gehouden is onder 4.347 mensen die momenteel niet studeren. Van deze respondentgroep heeft 28 procent geen ho-diploma; 72 procent heeft wel een ho-diploma. Respondenten zonder ho-diploma zijn allemaal ouder dan 30 jaar; van de respondenten met ho-diploma is 40 procent ouder dan 30 jaar.

De resultaten uit de enquête zijn verder verdiept en nader geduid door middel van gesprekken die zijn gevoerd met koepels, studentenorganisaties en belangenorganisatie van studeren moeders (Steunpunt Studerende Moeders), topsporters (NOC*NSF) en van studenten met een functiebeperking (Handicap + Studie). In het onderstaande wordt antwoord gegeven op de gestelde onderzoeksvragen.

Hoeveel (potentiële) studenten hebben de intentie om een studie te gaan volgen in het mbo of hoger onderwijs?

De intentie om een tweede opleiding te gaan volgen in het hoger onderwijs (respondenten met een ho-achtergrond) is groter dan de intentie om een eerste opleiding te gaan volgen op latere leeftijd (respondenten zonder ho-achtergrond). Respectievelijk 44 en 27 procent heeft een intentie om nog ooit een studie te gaan doen. Belangrijk om te weten is dat in dit onderzoek gevraagd is naar de 'intentie tot gedrag'. Dit percentage zal in de praktijk lager uitvallen omdat intentie wel een relatie zal hebben met het feitelijke gedrag, maar nooit helemaal zal resulteren in gedrag.

De opleidingsintentie verschilt voor degenen zonder en met een opleiding in het hoger onderwijs, dus voor degenen die een eerste of een tweede studie willen gaan doen. Binnen de groep *respondenten zonder ho-opleiding* zijn respondenten met een functiebeperking minder vaak geneigd om een opleiding te gaan volgen op latere leeftijd. Binnen respondenten zonder functiebeperking zien we daarnaast een onderscheid naar geslacht: mannen hebben meer dan vrouwen de intentie om nog een opleiding te gaan volgen. Hebben mannen kinderen dan wordt deze kans nog groter. Bij de intentie om nog een tweede studie te gaan doen (personen met een ho-opleiding), zijn er geen verschillen naar sociale kenmerken.

In hoeverre is het levenlanglerenkrediet c.q. invoering van een studievoorschotfaciliteit van invloed op de intentie om een studie te gaan volgen bij (potentiële) studenten die initieel deze intentie niet hadden?

Invoering van het levenlanglerenkrediet (LLLK) zal naar verwachting een gevolg hebben voor de onderwijsdeelname. Door invoering van het LLLK neemt het aandeel potentiele studiekiezers (personen die de intentie hebben tot het volgen van een eerste of tweede studie in het hoger onderwijs) toe met respectievelijk 4,7 procentpunten ten opzichte van de totale groep respondenten zonder ho-opleiding en 6,7 procentpunten voor alle respondenten met een ho-opleiding. De neiging om te reageren op de conditie van het LLLK is hiermee het grootst bij mensen die al een ho-opleiding hebben en binnen deze groep met name bij alleenstaanden met een baan. De intentie een opleiding te willen volgen onder de conditie van LLLK differentieert niet naar andere sociale kenmerken.

In hoeverre is invoering van een studievoorschotfaciliteit van invloed op de intentie om een studie te gaan volgen bij spelen hierbij een rol?

Voor respondenten *zonder ho-opleiding* en die dus opteren voor een *eerste studie* in het hoger onderwijs zou de introductie van een leenfaciliteit voor levensonderhoud (afhankelijk van het maximale leenbedrag van resp. € 400 en € 800) een extra instroom opleveren van 1,1 respectievelijk 1,4 procentpunten. Het gaat hier om een stijging ten opzichte van de totale groep van 4,7 procent (bij het LLLK) naar 5,8 procent respectievelijk 6,1 procent.
De winst van de invoering van een leenfaciliteit voor levensonderhoud is groter bij mensen met een ho-opleiding die mogelijk kiezen voor een tweede studie. Daar stijgt ten opzichte van de totale groep het percentage met een opleidingsintentie van 6,7 procent (bij het LLLK) naar respectievelijk 8,8 procent en 9,3 procent, afhankelijk van het geboden leenmaximum van € 400 en € 800. Dit is een stijging ten opzichte van het LLLK met respectievelijk 2,1 en 2,6 procentpunten. Respondenten met een ho-opleiding die last hebben van een functiebeperking en zijn, door de uitbreiding van het studievoorschot met € 800, iets meer geneigd een opleiding te volgen dan mensen zonder functiebeperking.

De conclusies uit de enquête zijn in lijn met de meningen van koepels, studentenorganisaties en belangenorganisaties. Hoewel men geen grote deelnamestijgingen verwacht, is men van mening dat invoering van een leenfaciliteit voor levensonderhoud geen kwaad kan en voor bepaalde groepen mogelijk aantrekkelijk is. De groepen die genoemd worden zijn onder andere mensen met een functiebeperking, alleenstaande moeders, topsporters, arbeidsgehandicapten, niet-werkenden, werklozen of werkenden die zich willen laten omscholen en mensen die een tweede studie willen doen.

Ten aanzien van deze laatste groep wordt aangegeven dat de hoogte van het instellingscollegegeld extra belemmerend werkt. De gesprekpartners benadrukken daarnaast dat invoering van een dergelijke leenfaciliteit niet los kan worden gezien van gemeentelijke uitkeringen waar sommige groepen nu gebruik van maken. Dit mag niet leiden tot ongelijkheid en/of willekeur. Daarnaast kan flexibilisering van studiefinanciering niet los gezien worden van flexibilisering van het opleidingenaanbod en de studieprogramma's. Ook wordt aandacht gevraagd voor openstelling van een dergelijke faciliteit voor mbo-bbl trajecten.

Of men daadwerkelijk zal gaan studeren en daarna ook daadwerkelijk gaat lenen, is op voorhand niet duidelijk. We is gevraagd naar de leenintentie in relatie tot de verschillende keuzes en de samenhang van deze eventuele leenintentie met leenaversie. Niet iedereen met de intentie om een opleiding te volgen wil ook gebruikmaken van de leenfaciliteit. Van de totale groep zou ongeveer een kwart bereid zijn om een lening af te sluiten voor de bekostiging van het collegegeld en elf procent voor levensonderhoud. Deze percentages stijgen naarmate er sprake is van een opleidingsintentie onder die condities. Zo zal ongeveer een derde van degenen die zouden gaan studeren indien er een leenfaciliteit voor levensonderhoud zou zijn, ook daadwerkelijk gaan lenen. Verder blijkt dat *leenaversie* een grote impact heeft op de verwachting dat men daadwerkelijk gaat lenen. Hoewel respondenten met een ho-opleiding iets minder bereid zijn om te gaan lenen, maakt het hebben van een studieschuld in deze groep de stap om te gaan lenen kleiner en zullen werkenden minder vaak gaan lenen dan niet-werkenden.

In hoeverre moet bij uitbreiding van de studievoorschotfaciliteit voor deze doelgroepen worden aangesloten bij de voorwaarden gesteld aan het levenlanglerenkrediet, met name de gestelde leeftijdsgrens, de terugbetaaltermijn van vijftien jaar en de draagkrachtregeling?

Men pleit voor transparantie en duidelijkheid van de condities en terugbetalingsregelingen en voor consistent en stabiel beleid. De invoering van een leenfaciliteit voor studenten die onder het vigerend beleid geen recht (meer) zouden hebben op een lening mag geen perverse prikkels bieden ten aanzien van de leeftijd van instroom.

Bijlage 1: Enquête onderzoek uitbreiding studievoorschotfaciliteit naar andere doelgroepen

Het wordt steeds vanzelfsprekender dat mensen zich ook na hun dertigste blijven bijscholen en nascholen. Of er misschien voor kiezen om zich helemaal om te scholen. Een 'leven-lang-leren' wordt door de overheid van harte gestimuleerd. Het Ministerie van Onderwijs wil graag informatie over uw voornemens om in de toekomst nog een (tweede) opleiding of studie te gaan volgen. Heeft u dit voornemen? Zo niet, wat zijn hiervan de redenen? Zo ja, hoe kan de overheid u hierbij helpen? Volgt u momenteel een studie of opleiding en kunt u geen beroep doen op studiefinanciering? Hoe financiert u uw studie en heeft u hierbij ondersteuning nodig? De enquêtevragen die nu volgen, gaan over de voorwaarden voor een 'leven-lang-leren'. Uw antwoorden helpen het ministerie om de ondersteuning van studeren na je dertigste te verbeteren.

I Filtervragen

V1. Wat is uw leeftijd?

V2. Van welke van de volgende opleiding(en) heeft u een diploma behaald?

V2_01 lbo (bijv. lts, leao, lhno) of vmbo-basis of vmbo-kader
V2_02 mavo of vmbo-gl (gemengde leerweg) of vmbo-tl (theoretische leerweg)
V2_03 havo
V2_04 vwo, gymnasium
V2_05 mbo niveau 1 of 2
V2_06 mbo niveau 3 of 4 (voorheen bijv. mts, meao)
V2_07 associate degree
V2_08 hbo bachelor
V2_09 hbo master
V2_10 universiteit bachelor of kandidaats
V2_11 universiteit master of doctoraal
V2_12 een diploma van een post-hbo of postuniversitaire opleiding
V2_13 doctoraat/PhD/promotie
V2_14 een ander diploma, namelijk
V2_15 geen diploma behaald

V3. Wat zijn uw bezigheden?

V3_01 een studie, opleiding, cursus of training
V3_02 betaalde arbeid in loondienst
V3_03 betaalde arbeid als zelfstandige
V3_04 vrijwilligerswerk
V3_05 zorgtaken
V3_06 werkzoekend
V3_07 thuisblijvend
V3_08 anders, namelijk

V4. Welke opleiding(en) volgt u momenteel?

V4_01 vmbo-basis of vmbo-kader
V4_02 vmbo-gl (gemengde leerweg) of vmbo-tl (theoretische leerweg)
V4_03 havo
V4_04 vwo, gymnasium
V4_05 mbo niveau 1 of 2
V4_06 mbo niveau 3 of 4
V4_07 associate degree
V4_08 hbo bachelor
V4_09 hbo master
V4_10 universiteit bachelor
V4_11 universiteit master
V4_12 post-hbo of post-universitaire opleiding
V4_13 doctoraat/PhD/promotie
V4_14 een andere studie, opleiding, cursus of training, namelijk

V5. Volgt u deze opleiding:

01 voltijd
02 deeltijd
03 duaal

V6. Ontvangt u studiefinanciering via DUO?

V6_01 ja, een basisbeurs
V6_02 ja, een aanvullende beurs
V6_03 ja, een studielening
V6_04 ja, een 0-lening met reisrecht
V6_05 ik heb wel recht op studiefinanciering, maar ik maak hiervan geen gebruik
V6_06 ik heb geen recht op studiefinanciering
V6_07 ik weet niet of ik recht heb op studiefinanciering

V7. Heeft u een studieschuld?

V7_01 ja, bij de DUO (voorheen IB-Groep)
V7_02 ja, elders
V7_03 nee

V8. Kunt u bij benadering aangeven hoe groot deze totale studieschuld op dit moment is?

01 minder dan € 1.000
02 tussen 1.000 en € 5.000
03 tussen € 5.000 en € 10.000
04 tussen € 10.000 en € 20.000
05 tussen € 20.000 en € 30.000
06 tussen € 30.000 en 50.000
07 meer dan € 50.000
08 ik weet het niet
09 deze vraag wil ik niet beantwoorden

V9. Hoe kijkt u aan tegen lenen? Hoe staat u tegenover het afsluiten van een lening voor:

01 zeer negatief
02 …..
03 …..
04 …..
05 zeer positief

V9a aanschaf van een woning (hypotheek)
V9b verbouwing of onderhoud van een woning
V9c een studie voor uzelf
V9d een studie voor (eventuele) kinderen
V9e investeren in een eigen onderneming
V9f aanschaf van een auto
V9g aanschaf noodzakelijke huishoudelijke apparaten (bijv. wasmachine als vervanging noodzakelijk is)
V9h aanschaf luxe goederen (bijv. vakantie, caravan, luxe artikelen etc.)
V9i extra bestedingsruimte (bijv. dagelijkse betalingen, boodschappen)

II Effect op deelname

V10. Hoe waarschijnlijk acht u het dat u in de toekomst (nog) een opleiding gaat volgen in het mbo (beroepsopleidende leerweg), hbo (bachelor of master), of aan een universiteit (bachelor, master of postmaster).

01 zeer onwaarschijnlijk
07 zeer waarschijnlijk

V11. Bent u bekend met het levenlanglerenkrediet?

01 ja
02 nee

V12. Als u een studie in mbo, hbo of aan een universiteit wilt beginnen vanaf uw 30e en tot uw 55e, kunt u vanaf het studiejaar 2017-2018 gebruikmaken van een levenlanglerenkrediet; dit is een krediet (lening) ter hoogte van het bedrag dat u moet betalen voor college- of lesgeld. Het maximale bedrag dat u kunt lenen, hangt af van de hoogte van het college- of lesgeld. De terugbetaalperiode voor het levenlanglerenkrediet is 15 aaneengesloten jaren. Er is een draagkrachtregeling van kracht. De restschuld wordt na 15 jaar kwijtgescholden. De terugbetaalperiode gaat in per 1 januari na afronding van de studie.

V13. Hoe waarschijnlijk acht u het dat u, onder deze voorwaarden van het levenlanglerenkrediet, in de toekomst (nog) een opleiding gaat volgen in het mbo (beroepsopleidende leerweg), hbo (bachelor of master), of aan een universiteit (bachelor, master of postmaster).

01 zeer onwaarschijnlijk
07 zeer waarschijnlijk

V14. Stel: u kunt in de toekomst, naast het bedrag dat kunt lenen voor college- of lesgeld, ook een bedrag van ongeveer € 400 per maand voor levensonderhoud en overige studiekosten lenen. U moet dit bedrag terugbetalen in 15 jaar; er is een draagkrachtregeling (i). Na 15 jaar wordt de restschuld kwijtgescholden. Hoe waarschijnlijk acht u het dat u, onder deze voorwaarden, in de toekomst (tweede) een opleiding gaat volgen in het mbo (beroepsopleidende leerweg), hbo (bachelor of master), of aan een universiteit (bachelor, master of postmaster)?

01 zeer onwaarschijnlijk
07 zeer waarschijnlijk

V15. Stel: u kunt in de toekomst, naast het bedrag dat u kunt lenen voor college- of lesgeld, ook een bedrag van ongeveer € 800 per maand voor levensonderhoud en overige studiekosten lenen. U moet dit bedrag terugbetalen in 15 jaar; er is een draagkrachtregeling (i). Na 15 jaar wordt de restschuld kwijtgescholden. Hoe waarschijnlijk acht u het dat u, onder deze voorwaarden, in de toekomst (tweede) een opleiding gaat volgen in het mbo (beroepsopleidende leerweg), hbo (bachelor of master), of aan een universiteit (bachelor, master of postmaster)?

01 zeer onwaarschijnlijk
07 zeer waarschijnlijk

V16. Hoe waarschijnlijk acht u het dat u bij het volgen van een opleiding in de toekomst gebruik zou maken van de mogelijkheid om de kosten voor college- of lesgeld te lenen?

01 ik zou zeker niet gaan lenen
05 ik zou zeker wel gaan lenen

V17. Hoe waarschijnlijk acht u het dat u bij het volgen van een opleiding in de toekomst gebruik zou maken van de mogelijkheid om daarnaast ook de kosten voor levensonderhoud of overige studiekosten te lenen?

01 ik zou zeker niet gaan lenen
05 ik zou zeker wel gaan lenen

V18. U gaf aan dat u onder bepaalde voorwaarden in de toekomst wellicht een opleiding zou gaan volgen. Naar welk type opleiding zou uw voorkeur uitgaan?

01 vmbo-basis of vmbo-kader
02 vmbo-gl (gemengde leerweg) of vmbo-tl (theoretische leerweg)
03 havo
04 vwo, gymnasium
05 mbo niveau 1 of 2
06 mbo niveau 3 of 4
07 associate degree
08 hbo bachelor
09 hbo master
10 universiteit bachelor
11 universiteit master
12 post-hbo of post-universitaire opleiding
13 doctoraat/PhD/promotie
14 een andere studie, opleiding, cursus of training, namelijk

V19. Hoe verwacht u, indien u (nog) een opleiding zou gaan volgen, deze opleiding te gaan financieren?

V19_01 eigen inkomsten uit betaald werk
V19_02 inkomsten uit betaald werk van mijn partner
V19_03 leningen bij DUO
V19_04 leningen (bijv. bij banken, ouders, vrienden of familie)
V19_05 een financiële bijdrage (gift) van ouders/verzorgers of familie
V19_06 een financiële bijdrage (gift) van werkgever
V19_07 een financiële bijdrage (gift) uit fondsen of beurzen
V19_08 toeslagen, alimentatie en uitkeringen
V19_09 spaargelden of erfenissen
V19_10 fiscale aftrek scholingsuitgaven
V19_11 bezuiniging op andere uitgaven
V19_12 anders, namelijk

V20. Zou u deze opleiding dan in dezelfde sector doen waarin u werkzaam c.q. opgeleid bent (bijscholing, nascholing) of in een andere sector (omscholing)?

01 in dezelfde sector
02 in een aanpalende sector
03 in een geheel andere sector
04 dat weet ik (nog) niet

III Financiering van de opleiding

V21. Studeren kost geld. Kunt u een inschatting maken van de maandelijkse kosten die uw studie voor uzelf met zich meebrengt?

V21a collegegeld, lesgeld .... € ## per maand
V21b overige studiekosten (studiematerialen, studieboeken).......... € ## per maand
V21c reis en verblijfkosten voor uw studie .... € ## per maand
V21d extra kosten voor kinderopvang.......... € ## per maand
V21e het verlies van inkomsten omdat u minder bent gaan werken.......... € ## per maand
V21f overige kosten in verband met studie, namelijk.......... € ## per maand

V22. Hoe betaalt u (zelf) deze kosten (graag een schatting geven van het percentage van de totale maandelijkse kosten)? De percentages dienen op te tellen tot 100 procent. Als een bepaalde kostenpost niet op u van toepassing is, dan kunt u het veld leeg laten.

V22a eigen inkomsten uit betaald werk ....% maandelijkse studiekosten
V22b inkomsten uit betaald werk van mijn partner..........% maandelijkse studiekosten
V22c leningen (bijv. bij banken, ouders, vrienden of familie) ....% maandelijkse studiekosten
V22d een financiële bijdrage (gift) van ouders/verzorgers of familie..........% maandelijkse studiekosten
V22e een financiële bijdrage (gift) van werkgever ....% maandelijkse studiekosten
V22f een financiële bijdrage (gift) uit fondsen of beurzen..........% maandelijkse studiekosten
V22g toeslagen, alimentatie en uitkeringen ....% maandelijkse studiekosten
V22h spaargelden of erfenissen..........% maandelijkse studiekosten
V22i fiscale aftrek scholingsuitgaven..........% maandelijkse studiekosten
V22j bezuiniging op andere uitgaven..........% maandelijkse studiekosten
V22k anders, namelijk ....% maandelijkse studiekosten

V23. Ervaart u het als (financieel) problematisch om uw opleiding te bekostigen?

01 nee helemaal niet problematisch
05 zeer problematisch

V24. Zou u geholpen zijn met een leenfaciliteit voor de bekostiging van uw college- of lesgeld?

01 nee, absoluut niet
05 ja, zeer zeker wel

V25. Zou u daarnaast geholpen zijn met een leenfaciliteit voor de bekostiging van uw levensonderhoud en/of overige studiekosten?

01 nee, absoluut niet
05 ja, zeer zeker wel

V26. In welk opzicht zou u geholpen zijn met een dergelijke leenfaciliteit?

V26_01 ik zou meer tijd aan mijn studie besteden
V26_02 ik zou minder gaan werken
V26_03 ik zou minder geld op een andere manier gaan lenen'
V26_04 ik zou ruimer kunnen gaan leven
V26_05 anders, namelijk

IV Motieven, stimuli en drempels

V27. Heeft u ooit overwogen om een (tweede) studie te gaan volgen? Welke van onderstaande aspecten is het meest op uw situatie van toepassing?

01 ik overweeg om een (tweede) studie te volgen
02 ik heb overwogen om een (tweede) studie te volgen, maar heb er bij nader inzien toch vanaf gezien
03 ik ben ooit begonnen met een (tweede) studie, maar ik ben er mee gestopt
04 ik heb nooit overwogen en overweeg ook nu niet om een (tweede) studie te volgen

V28. Overweegt u een studie of opleiding aan:

V28_01 vmbo-basis of vmbo-kader
V28_02 vmbo-gl (gemengde leerweg) of vmbo-tl (theoretische leerweg)
V28_03 havo
V28_04 vwo, gymnasium
V28_05 mbo niveau 1 of 2
V28_06 mbo niveau 3 of 4
V28_07 associate degree
V28_08 hbo bachelor
V28_09 hbo master
V28_10 universiteit bachelor
V28_11 universiteit master
V28_12 post-hbo of post-universitaire opleiding
V28_13 doctoraat/PhD/promotie
V28_14 een andere studie, opleiding, cursus of training, namelijk

V29. Wat zijn uw belangrijkste redenen om (eventueel) nog een (tweede) studie te gaan volgen?

01 absoluut geen reden
05 zeer belangrijke reden

V29a beter worden in mijn vak
V29b omscholen naar een ander vak
V29c (perspectief op) een andere baan
V29d (perspectief op) een andere baan in een andere sector
V29e (perspectief op) een betere baan of functie
V29f (perspectief op) een hoger salaris
V29g (perspectief op) een vaste baan
V29h meer status en aanzien
V29i een andere reden, namelijk

V30. Welke van onderstaande aspecten zouden u helpen om te kiezen voor een (tweede) studie?

01 zou me zeker niet helpen
05 zou me zeker helpen

V30a flexibiliteit van de opleiding (bijv. deeltijdonderwijs, avondonderwijs, afstandsonderwijs)
V30b erkenning van mijn (werk)ervaring (bijv. door vrijstellingen)
V30c betaald studieverlof
V30d onbetaald studieverlof
V30e een bijdrage voor extra kinderopvang
V30f de mogelijkheid om te lenen om college- en lesgeld te betalen
V30g de mogelijkheid om te lenen voor kosten van levensonderhoud
V30h vermindering van collegegeld of lesgeld
V30i een bijdrage van de werkgever voor studiekosten
V30j aanmoediging/support van de werkgever
V30k aanmoediging/support van mijn omgeving (ouders, partner, vrienden, familie)
V30l iets anders zou me helpen, namelijk

V31. Overwoog u destijds een studie of opleiding aan:

01 vmbo-basis of vmbo-kader, voorheen lbo
02 vmbo-gl (gemengde leerweg) of vmbo-tl (theoretische leerweg), voorheen mavo
03 havo
04 vwo, gymnasium
05 mbo niveau 1 of 2
06 mbo niveau 3 of 4 (voorheen bijv. mts, meao)
07 associate degree
08 hbo bachelor
09 hbo master
10 universiteit bachelor
11 universiteit master
12 post-hbo of post-universitaire opleiding
13 doctoraat/PhD/promotie
14 een andere studie, opleiding, cursus of training, namelijk

V32. Wat is de reden dat u destijds heeft afgezien van het volgen van een (tweede) studie?

01 absoluut geen reden
05 zeer belangrijke reden

V32a financiële redenen
V32b tijdgebrek
V32c een studie heeft voor mijn beroep geen meerwaarde
V32d gebrek aan interesse en motivatie
V32e ik ben onzeker over mijn capaciteiten
V32f persoonlijke omstandigheden (bijv. zorgtaken, ziekte of andere omstandigheden)
V32g andere reden, namelijk

V33. Welke van onderstaande aspecten zouden u geholpen hebben om wél voor een (tweede) studie te kiezen?

01 zou me niet geholpen hebben
05 zou me zeker geholpen hebben

V33a flexibiliteit van de opleiding (bijv. deeltijdonderwijs, avondonderwijs, afstandsonderwijs)
V33b erkenning van mijn (werk)ervaring (bijv. door vrijstellingen)
V33c betaald studieverlof
V33d onbetaald studieverlof
V33e een bijdrage voor extra kinderopvang
V33f de mogelijkheid om te lenen om college- en lesgeld te betalen

V33g de mogelijkheid om te lenen voor kosten van levensonderhoud
V33h vermindering van collegegeld of lesgeld
V33i een bijdrage van de werkgever voor studiekosten
V33j aanmoediging/support van de werkgever
V33k aanmoediging/support van mijn omgeving (ouders, partner, vrienden, familie)
V33l iets anders zou me geholpen hebben, namelijk

V34. Was dat een studie of opleiding aan:

V34_01 vmbo-basis of vmbo-kader, voorheen lbo
V34_02 vmbo-gl (gemengde leerweg) of vmbo-tl (theoretische leerweg), voorheen mavo
V34_03 havo
V34_04 vwo, gymnasium
V34_05 mbo niveau 1 of 2
V34_06 mbo niveau 3 of 4 (voorheen bijv. mts, meao)
V34_07 associate degree
V34_08 hbo bachelor
V34_09 hbo master
V34_10 universiteit bachelor
V34_11 universiteit master
V34_12 post-hbo of post-universitaire opleiding
V34_13 doctoraat/PhD/promotie
V34_14 een andere studie, opleiding, cursus of training, namelijk

V35. Wat was de belangrijkste reden dat u met deze opleiding(en) bent gestopt? (kruis alleen de belangrijkste reden aan)

V35a financiële redenen
V35b tijdgebrek
V35c een studie had achteraf bezien voor mijn beroep geen meerwaarde
V35d gebrek aan interesse en motivatie
V35e ik was onzeker over mijn capaciteiten
V35f persoonlijke omstandigheden (bijv. zorgtaken, ziekte of andere omstandigheden)
V35g kwaliteit van de opleiding (bijv. begeleiding, programma, rooster, inhoud, docenten, faciliteiten)
V35h andere reden, namelijk

V36. Welke van onderstaande aspecten zouden u geholpen hebben bij het voorzetten van deze studie?

01 zou me niet geholpen hebben
05 zou me zeker geholpen hebben

V36a flexibiliteit van de opleiding (bijv. deeltijdonderwijs, avondonderwijs, afstandsonderwijs)
V36b erkenning van mijn (werk)ervaring (bijv. door vrijstellingen)
V36c betaald studieverlof
V36d onbetaald studieverlof
V36e een bijdrage voor extra kinderopvang
V36f de mogelijkheid om te lenen om college- en lesgeld te betalen
V36g de mogelijkheid om te lenen voor kosten van levensonderhoud
V36h vermindering van collegegeld of lesgeld
V36i een bijdrage van de werkgever voor studiekosten
V36j aanmoediging/support van de werkgever
V36k aanmoediging/support van mijn omgeving (ouders, partner, vrienden, familie)
V36l iets anders zou me geholpen hebben, namelijk

V37. Wat is de reden dat u geen (tweede) studie overweegt?

01 absoluut geen reden
05 zeer belangrijke reden

V37a financiële redenen
V37b tijdgebrek
V37c een studie heeft voor mijn beroep geen meerwaarde
V37d gebrek aan interesse en motivatie
V37e ik ben onzeker over mijn capaciteiten
V37f persoonlijke omstandigheden (bijv. zorgtaken, ziekte of andere omstandigheden)
V37g andere reden, namelijk

V Achtergrondkenmerken

V38. U bent een:

01 man
02 vrouw

V39. Wat is uw burgerlijke staat?

01 gehuwd/samenwonend met partner
02 alleenstaand

V40. Heeft u kinderen?

01 ja
02 nee

V41. Hoeveel kinderen heeft u?

V41a tussen 0 en 4 jaar …..
V41b tussen 5 en 12 jaar …..
V41c tussen 13 en 18 jaar …..
V41d ouder dan 18 jaar …..

V42. In welke sector heeft u uw voornaamste diploma behaald?

01 Agrarisch en milieu
02 Communicatie
03 Economie, commercieel, management en administratie
04 Gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging
05 Horeca, toerisme, vrijetijdsbesteding, transport en logistiek
06 Juridisch, bestuurlijk, openbare orde en veiligheid
07 Kunst en cultuur
08 Onderwijs
09 Sociale wetenschappen
10 Talen
11 Techniek
12 Wiskunde, natuurwetenschappen en informatica

V43. In welke sector bent u momenteel werkzaam?

01 Agrarisch & milieu
02 Architectuur & design
03 Automotive
04 Banken
05 Betting & gaming
06 Bouw
07 Defensie
08 Dieren & verzorging
09 Facilitaire dienstverlening
10 Fashion & styling
11 Finance
12 Gezondheidszorg & farmacie
13 (Groot)handel/(detail)handel
14 Horeca
15 Ict
16 Industrie/productie
17 Juridisch
18 Kunst, cultuur & entertainment
19 Life sciences
20 Luchtvaart en zeevaart
21 Marketing en communicatie
22 Media/journalistiek
23 Onderwijs
24 Onderzoek
25 (semi)overheid
26 Politie/beveiliging
27 Reizen & recreatie
28 Techniek
29 Transport en logistiek
30 Uitzendbureaus/werving & selectie/hrm
31 Vastgoed/makelaardij
32 Voeding/beweging
33 Zakelijke dienstverlening
34 Overig

V44. Hoeveel jaren heeft u (in totaal) werkervaring? Graag naar boven afronden op een heel getal (bijv. 2,5 jaar wordt 3 jaar). Onder werkervaring verstaan wij al uw relevante ervaring op de arbeidsmarkt (m.u.v. bijv. bijbaantjes die niet gerelateerd zijn aan uw loopbaan).

V45. Wat is de voornaamste bezigheid van uw partner?

V45_01 een studie, opleiding, cursus of training
V45_02 betaalde arbeid in loondienst
V45_03 betaalde arbeid als zelfstandige
V45_04 vrijwilligerswerk
V45_05 zorgtaken
V45_06 werkzoekend
V45_07 thuisblijvend
V45_08 anders, namelijk

V46. Beoefent u topsport (of heeft u topsport beoefend) op (inter)nationaal niveau?

01 ja
02 nee

V47. Bent u gediagnosticeerd met een aandoening, ziekte of functiebeperking die u belemmert bij studie of werk?

01 ja
02 nee

Bijlage 2: Overzicht figuren en tabellen